

Рівненський державний гуманітарний університет

Факультет іноземної філології

Кафедра романо-германської філології

ДИПЛОМНА РОБОТА

освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”

на тему:

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРНІТОНІМІВ: ЗІСТАВНИЙ
АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Виконав: студент VI курсу, групи ІФ-62

Спеціальність: 035.041 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно)

Бичков Л.О.

(прізвище та ініціали, підпис)

Науковий керівник:

доктор філологічних наук, професор

Деменчук О.В.

(прізвище та ініціали, підпис)

Рецензент:

доктор філологічних наук, професор

Мізін К.І.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Бичков Л.О. Структурно-семантичні особливості орнітонімів: зіставний аспект (на матеріалі англійської та української мов). – Дипломна робота на правах рукопису.

Наукова робота на здобуття освітнього ступеня “Магістр” за спеціальністю 035.041 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно). – Рівне, РДГУ. – 2019.

Науковий керівник – д-р філол. наук, проф. Деменчук О.В.

Зміст анотації. У дипломній роботі здійснено зіставний аналіз структурно-семантичних особливостей орнітонімів в англійській та українській мовах. Обґрунтовано засади комплексного дослідження орнітонімної лексики. Досліджено внутрішню форму та ономасіологічну структуру орнітонімних номінацій. Проведено зіставний аналіз фразеологічних одиниць із компонентом-орнітонімом та встановлено повні і часткові відповідники й безеквівалентні фразеологічні одиниці у зіставлюваних мовах.

Матеріали роботи можуть бути використані при написанні дипломних та курсових робіт, під час виступів на семінарах із зіставного мовознавства (зіставна лексикологія та фразеологія), граматики, стилістики англійської та української мов (стилістична ономасіологія), при підготовці до студентських наукових конференцій.

Ключові слова: орнітонім, зіставний аналіз, ономасіологічна структура, внутрішня форма, еквівалентність.

RÉSUMÉ

Bychkov L.O. Structural and Semantic Characteristics of Ornithonyms: Contrastive Aspect (Based on the English and Ukrainian Languages). – Diploma Paper. Manuscript.

Academic Paper for a Master's Degree in Speciality 035.041 Philology. Germanic Languages and Literatures (Translation Included). – Rivne, RSUH. – 2019.

Scientific Supervisor – Doctor of Philology, Prof. Demenchuk O.V.

Annotation. Diploma paper focuses on contrastive analysis of structural and semantic features of ornithonyms in the English and Ukrainian languages. The fundamentals of ornithonymic lexicon complex research have been substantiated. The inner form and onomasiological structure of ornithonymic names have been investigated. The contrastive analysis of phraseological units with an ornithonym component has been carried out, with total and partial equivalents and non-equivalents in the contrasted languages having been established.

Research materials may be used in diploma and course papers, at Contrastive Linguistics (Contrastive Lexicology and Phraseology), Grammar, Stylistics of the English and Ukrainian languages (Stylistic Onomasiology) seminars, at students' academic conferences.

Key words: ornithonym, contrastive analysis, onomasiological structure, inner form, equivalence.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОРНІТОНІМИ В АСПЕКТІ ЗІСТАВНОЇ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ	10
1.1. Вивчення орнітонімів та їх дослідники	10
1.2. Зіставний метод у дослідженні мови	13
1.3. Проблема мови-еталона порівняння	14
1.4. Ономасіологічний підхід у вивченні мови. Ономасіологічна структура і категорія	16
1.5. Принципи контрастивного аналізу мовних номінативних підсистем	20
1.6. Типи когнітивно-ономасіологічної відповідності	23
1.7. Питання про співвідношення внутрішньої форми і етимології лексичної одиниці	26
1.8. Фразеологічні еквіваленти, аналоги і безеквівалентні фразеологічні одиниці	28
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. ПРОСТІ ТА СКЛАДНІ ОРНІТОНІМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	34
2.1. Етимологія лексем-орнітонімів в англійській та українській мовах ..	34
2.2. Зіставний аналіз семантичних ознак, покладених в основу орнітонімів в англійській та українській мовах	49
2.3. Когнітивно-ономасіологічний підхід до зіставного аналізу орнітонімних композит в англійській та українській мовах	52
Висновки до розділу 2	58
РОЗДІЛ 3. ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-ОРНІТОНОМ	61
3.1. Англо-українські фразеологічні еквіваленти	61
3.2. Англо-українські фразеологічні аналоги	69
3.3. Безеквівалентні фразеологічні одиниці	75
Висновки до розділу 3	79
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	91

ВСТУП

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується підвищеною увагою до проблем лексичної семантики. Серед них важливе місце посідає проблема вираження національних відмінностей у мовах. Питання зіставного вивчення лексичного рівня споріднених і неспоріднених мов викликають особливий інтерес, тому що саме в лексиці найбільш яскраво відображена специфіка національних мовних систем. Порівняльний аналіз надає можливість розкрити своєрідність рідної мови й культури на фоні інших мовних картин світу. Джерела контрастивного вивчення мовних культур беруть початок у лінгвістичній філософії Вільгельма фон Гумбольдта, який вважав, що порівняльне вивчення мов лише в тому разі зможе привести до правильних та суттєвих висновків про мову, розвиток народів і становлення людини, якщо воно стане самостійним предметом, спрямованим на виконання своїх завдань і досягнення цілей. Вивченню національно-мовних відмінностей присвячені праці В. Матезіуса, В. Скалічки, М.С. Трубецького, О.О. Потебні, Г. Шухардта, Л.В. Щерби, Е. Сепіра, Б. Уорфа та інших класиків лінгвістики.

Вивчення найменувань орнітофауни в мовознавчих студіях здійснювалося в різних аспектах. Зокрема у славістиці на матеріалі різних мов досліджувалася лексико-семантична група назв птахів (Г. Богуцькою, В. Бойко, Й. Дзендзелівським, М. Никончуком в українській мові та деяких її діалектах; М. Гінатуліним, Л. Мойсеєвою в російській мові; Н. Антроповим у білоруській, Н. Костіною досліджувалися назви птахів в англійській та російській мовах). У зіставному аспекті на матеріалі української та німецької мов Л. Дробахою здійснено спробу визначити національно-культурну специфіку назв птахів і їх функцій у складі фразеологізмів.

Історія української орнітологічної номенклатури описана в дисертації І. Сокола. Фразеологічні студії української мови також містять аналіз

походження, семантики, структури стійких зворотів із зоонімічним компонентом (О. Левченко, Ю. Лясота, О. Парій, О. Селіванова, Д. Ужченко, М. Черемісіна та ін.). У філологічній літературі наявні фрагменти етимологічного аналізу орнітонімів слов'янських мов (Л. Булаховський, О. Гура, Г. Клепікова та ін.), характеристики символічної, міфологічної природи орнітофауни (О. Афанасьєв, Ф. Буслаєв, В. Войтович, О. Гура, В. Давидюк, М. Дмитренко, С. Китова, О. Потебня, М. Сумцов, М. Толстой та ін.) тощо.

Актуальність дослідження. У сучасному мовознавстві спостерігається неабиякий інтерес до процесу номінації реалій дійсності, інтеріоризованих у мисленні. Комплексний аналіз орнітонімів в англійській та українській мовах відсутній, що визначає актуальність обраної нами теми. Актуальність теми дослідження визначається ще й зростаючим науковим інтересом до вивчення взаємодії мови та культури і особливою важливістю вивчення певних тематичних груп, які характеризуються древністю виникнення і тісними генетичними зв'язками з їх народними витоками.

Лінгвістичний аналіз орнітонімів, їх ономасіологічної структури, семантики, внутрішньої форми та аналіз фразеологічних одиниць, які мають у своєму складі компоненти-орнітоніми – все це дозволяє внести певний внесок у пізнання національної духовної культури та її традицій, дає змогу розширити фактологічну базу та поглибити вивчення рідної української та англійської мов.

Об'єктом дослідження є орнітоніми та фразеологічні одиниці з компонентом-орнітонімом в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є структурні та семантичні особливості орнітонімів та фразеологічних одиниць із компонентом-орнітонімом в англійській та українській мовах.

Мета роботи – зіставити орнітоніми української та англійської мов на предмет їх структурних та семантичних особливостей.

Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких **завдань**:

- 1) висвітлити стан розроблення проблем, пов'язаних з дослідженням орнітонімів;
- 2) встановити параметри зіставного аналізу орнітонімів;
- 3) уточнити поняття «орнітонімні номінації»;
- 4) здійснити зіставний аналіз орнітонімів в англійській та українській мовах з огляду на їх внутрішню форму;
- 5) порівняти ознаки, що найчастіше лягають в основу найменувань птахів у зіставляваних мовах;
- 6) дослідити ономасіологічну структуру обраних орнітонімів;
- 7) провести зіставний аналіз фразеологічних одиниць з компонентом-орнітонімом з метою встановлення подібностей і відмінностей фразеологічних еквівалентів та аналогів, а також схарактеризувати безеквівалентні фразеологічні одиниці зіставляваних мов.

Матеріалом роботи слугують 206 орнітонімних одиниць (110 англійських та 96 українських) та 220 фразеологічних одиниць із компонентом-орнітонімом (120 англійських та 100 українських). Орнітонімні одиниці дібрані шляхом суцільної вибірки із «Словника української мови» (за ред. Г.К. Білодіда), «Етимологічного словника української мови» (за ред. О.С. Мельничука), «The Concise Dictionary of English Etymology» (Ed. by T.F. Hoad), «Cambridge International Dictionary of English», «New Webster's Dictionary of the English Language». Використано матеріали «Англо-українського фразеологічного словника» (за ред. Баранцева К.Т.), «Фразеологічного словника української мови» (за ред. Ужченка В.Д.), а також інтернет-джерела, звідки дібрано 220 фразеологічних одиниць із компонентом-орнітонімом.

Методи дослідження. Основним методом дослідження є *зіставний метод*, за допомогою якого здійснюється порівняння структурних та семантичних особливостей орнітонімів та фразеологічних одиниць із

компонентом-орнітонімом. Крім того була використана методика *когнітивно-ономасіологічного аналізу* орнітонімів, яка дає змогу встановити зв'язки ономасіологічних структур англійських та українських орнітонімів зі структурами знань про позначуване, зважаючи на організацію концепту ПТАХ в етносвідомості. Також була застосована методика *етимологічного аналізу* для з'ясування внутрішньої форми орнітонімів. Метод *компонентного аналізу* застосовано для опису значень орнітонімів у складі фразеологічних одиниць.

Наукова новизна. У роботі вперше застосований комплексний зіставний аналіз орнітонімів та фразеологічних одиниць із компонентом-орнітонімом: досліджувались внутрішня форма орнітонімів, ономасіологічна структура орнітонімних номінацій, встановлювались подібності та розбіжності фразеологічних одиниць із компонентом-орнітонімом в англійській та українській мовах.

Теоретичне значення роботи полягає в обґрунтуванні комплексного дослідження орнітонімів в англійській та українській мовах. Проведений науковий аналіз сприяє подальшому розвитку теоретичних питань, що стосуються зіставної лексикології, окреслює та обґрунтовує наукові ідеї про дослідження орнітонімів у споріднених та неспоріднених мовах. Висновки можуть бути використані в узагальнюючих теоретичних дослідженнях із контрастивної лінгвістики, у розробці навчальних посібників із зіставного мовознавства.

Практичне значення дослідження визначається можливістю використання запропонованої методики й результатів роботи при написанні дипломних та курсових робіт, під час виступів на семінарах із зіставного мовознавства, лексикології (зіставна лексикологія), граматики, стилістики англійської та української мов (стилістична ономасіологія), для підготовки до студентських наукових конференцій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи обговорено на засіданнях кафедри романо-германської філології Рівненського державного гуманітарного університету, представлено на міжнародних та міжвузівських конференціях: «Проблеми лінгвістичної семантики» (Рівне, 2018), «Сучасні тенденції розвитку лінгвістики та лінгводидактики» (Рівне, 2018), а також у Збірнику студентських наукових праць «Studia Philologica» (Рівне, 2018).

Структура і обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури (43 позиції), джерел лексикографічного матеріалу (19 позицій). Загальний обсяг роботи становить 92 сторінки, обсяг основного тексту – 85 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ОРНІТОНІМИ В АСПЕКТІ ЗІСТАВНОЇ ЛЕКСИКОЛОГІЇ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ

1.1. Вивчення орнітонімів та їх дослідники

Назви тварин вже давно стали об'єктом та предметом різноманітних лінгвістичних досліджень. Орнітоніми є невід'ємною частиною будь-якої мови. *Орнітонім* (від грец. *ornis* – птах, *onima* – ім'я, назва) – номінативна одиниця, представлена окремим словом або сукупністю слів, яка служить для виділення, індивідуалізації та ідентифікації іменованої пташки серед інших птахів [21].

В нашій роботі орнітонімні одиниці розглядаються як:

а) назви птахів; б) похідні одиниці на позначення людини; в) прості, складні та складно-похідні одиниці; г) фразеологізми з компонентом-орнітонімом на позначення птахів, звірів та людини. Багато назв птахів належать до активної частини лексики: вони вживаються у літературній мові, в територіальних, соціальних діалектах, просторіччі. Лексико-семантична група «Орнітоніми» в кожній мові формувалася поступово із питмих та іншомовних елементів. Орнітоніми можуть бути виражені як одним словом, так і сукупністю слів (зазвичай двох або трьох). В складі літературної мови вони зустрічаються у всіх книжкових стилях (науковому, офіційно-діловому, публіцистичному, в мові художньої літератури) і в повсякденно-розмовному стилі [4].

Назви птахів стали втіленням національно-культурних особливостей мислення, концептуально важливою і емоційно навантаженою частиною мовної картини світу [30].

З орнітонімами пов'язано багато повір'їв, легенд, прикмет. У них відображено культуру народу, її особливості, та й в загальному характер

людей, менталітет. Загальнонародні назви птахів виникли різними шляхами, здебільшого в результаті конкретних спостережень людей над окремим птахом. Із плином часу назви могли змінюватись, іноді запозичувалися з сусідніх мов. [2, с. 73].

Орнітоніми вивчали І. Верхратський (його можна назвати основоположником дослідження та систематизації української орнітологічної номенклатури й термінів), Л. Булаховський (досліджував етимологію назв птахів праслов'янського періоду, подано еволюцію орнітонімів у різних мовах), Г.І. Богуцька здійснила детальний аналіз українських орнітонімів, цікаве та глибоке дослідження національно-культурної специфіки орнітонімів в українській та німецькій мовах провела Л.В. Дробаха. Серед дослідників орнітонімів в українській мові можна згадати А. Критенко, Л. Мойсеєву, В. Бойко, Я. Закревську та ін. К. Лінней започаткував наукове дослідження в орнітології, дав класифікацію птахів [2, с. 73]. Система орнітонімів російської мови являлась об'єктом вивчення М.М. Гінатулліна, Л.Ф. Мойсеєвою, Н.Б. Нероною, Н.В. Дмитрієвою. Останнім часом з'являються змістовні, глибокі дослідження, в яких російська орнітонімія зіставляється з неслов'янською: французькою, англійською. Так побачили світ роботи, в яких здійснено російсько-англо-французьке зіставлення мотивації орнітонімів, досліджені фразеологічні одиниці з компонентом-орнітонімом в англійській і турецькій мовах. Літературні позначення птахів в германських (німецька, англійська) та романських (французька) мовах з метою встановлення способів мотивації і виявлення того, яка із мов містить найменшу кількість мотивованих / немотивованих слів, проаналізував Х. Лайзерінг. При цьому автор закономірно пов'язав своє дослідження з питаннями етимології та тлумаченням тієї чи іншої лексеми. Вивченню семантичних процесів в німецьких наукових найменуваннях птахів присвячена робота Віктора Вембера. Важливою відмінною рисою цієї роботи є те, що автор пояснює мотивацію не лише німецьких, але й латинських

орнітонімів, впевнено розкриваючи вплив латині на німецьку термінологію [3, с. 26].

Пронизуючи чи не всі сфери життя, орнітоніми цікавлять лінгвокультурологів, етнографів, літературознавців, перекладачів. На цьому порівняно невеликому відрізку лексики аналізується національно-культурна своєрідність переносного слововживання в різних мовах. Вивчення наукової літератури показує, що, незважаючи на поширеність і універсальність орнітонімічної лексики в мовах світу, порівняльні дослідження в цій області носять фрагментарний і приватний характер [22].

Назви птахів заслуговують на уважне та детальне дослідження відповідно до того значення, яке вони мають у мовній системі слов'янських мов, – писав дослідник праслов'янських назв птахів Л.А. Булаховський [3, с. 26]. Він зазначав, що зусиллями багатьох учених (Ф. Міклошича, Е. Бернекера, Д. Боранича, А. Брюкнера та ін.), які працювали над питаннями слов'янської етимології, було зібрано та висвітлено у порівняльно-історичному плані значний за обсягом матеріал. Названі вчені поклали початок подальшому дослідженню слов'янських орнітонімів [21].

Першою роботою, яка присвячена вивченню виключно назв птахів, є стаття Л.А. Булаховського «Славянские наименования птиц». У ній досліджується етимологія назв праслов'янського періоду, подано еволюцію орнітонімів у різних мовах. Лінгвістичні дослідження, присвячені назвам птахів, є в російській (Л.Ф. Мойсєєва, М.М. Гінатулін, М.Д. Голєв), білоруській (М.П. Антропов), польській (Н. Струтинський) та словацькій (О. Фериянц) мовах. Українські орнітоніми досліджувались у працях Г.І. Богуцької «Наименования фауны в лексико-фразеологических единицах украинского языка (названия птиц)» та І.О. Сокола «История формирования украинской орнитологической номенклатуры» [23].

1.2. Зіставний метод у дослідженні мови

Мовознавство, як і кожна наука, у своїх дослідженнях використовує загальнонаукові методи, а також власні, тобто лінгвістичні. Так у зіставно-типологічних дослідженнях застосовуються, з одного боку, притаманні всім науками прийоми індукції та дедукції, а з іншого боку – зіставний метод. Зіставний метод – це сукупність прийомів дослідження і опису мови шляхом її системного порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки на фоні спільних рис [7, с. 76].

Цей метод спрямований передусім на виявлення відмінностей між двома чи більше мовами, хоча й не ігнорує їхніх спільних рис. Він є ніби зворотним боком порівняльно-історичного: якщо порівняльно-історичний метод має на меті встановлення відповідностей між зіставляваними мовами, то зіставний передусім шукає відмінності. Застосовується цей метод до будь-яких мов безвідносно до їхньої генетичної, типологічної та ареальної належності для аналізу співвідношення їхніх структурних компонентів і структури в цілому переважно на синхронному зрізі з урахуванням усіх факторів взаємодії, взаємопроникнення і взаємовпливу на всіх мовних рівнях. Зіставлення є способом поглибленого пізнання системно-функціональних закономірностей мов. [7, с. 78].

Ефективність зіставного методу залежить від коректності його застосування, тобто від того, що зіставляється і в який спосіб. Залежно від спрямованості, за Р. Штернеманом, розрізняють односторонній і двосторонній (багатосторонній) зіставний аналіз. За одностороннього підходу вихідним пунктом виступає одна із зіставляваних мов. Міжмовне порівняння здійснюється в напрямі «вихідна мова – цільова мова». Вихідна мова виконує роль системи співвідносних понять опису цільової мови. Такий підхід виявляє значення лексичних і граматичних явищ вихідної мови, які відображаються на рівні значень цільової мови і охоплюють ті засоби

цільової мови, які вона має для передавання значень вихідної мови. Спочатку встановлюється структура значення певної одиниці у вихідній мові, тобто проводиться семасіологічний аналіз, а відтак одиниця проектується на площину значень цільової мови. Односторонній підхід нагадує спосіб укладання двомовного словника: для слова вихідної мови добирають еквівалентні кореляти цільової мови [7, с. 79-80].

За двостороннього підходу основою зіставлення є «третій член» (*tertium comparationis*), – певне позамовне поняття, не належне до жодної із зіставляваних мов явище, дедуктивно сформульоване метамовою, і простежуються способи його вираження у зіставляваних мовах.

Отже, за двостороннього підходу досягається вичерпний опис досліджуваного явища. Оскільки лексичні та граматичні одиниці переважно є багатозначними, то за цього підходу враховуються лише ті значення, які відповідають основі порівняння. Обидва підходи мають переваги і недоліки. Перевага одностороннього підходу в тому, що він обходиться без метамови, а недоліком є те, що зіствлення може проводитись тільки в одному напрямі (образ другої мови в дзеркалі першої). Перевагою двостороннього підходу є те, що обидві мови рівноцінні, а недоліком – те, що порівняння спирається на метамову, якої поки що немає (існують різні пропозиції).

Розмежування одностороннього і двостороннього підходів зближується з відмінністю між семасіологічними та ономасіологічними підходами. За семасіологічного підходу факти розглядають від форми до змісту, за ономасіологічного – від змісту до форми [7, с. 80-81].

1.3. Проблема мови-еталона порівняння

Ефективність контрастивного аналізу залежить від вдало обраного еталона (основи порівняння, спільного знаменника), на основі якого визначається реалізація певної ознаки. Тому дослідники-контрастивісти

вважають, що для цього необхідна особлива метамова. Метамова, як правило, не відображає жодної з реально наявних мовних систем, а втілює в собі якийсь ідеальний тип, що служить інструментом порівняння реальних систем. В ідеалі метамова має бути універсальною для порівняння систем різних мов. Конкретні мови уявляються як вияви мови-еталона і виводяться з неї [7, с. 81].

Характеристика конкретної мови полягає у вказівці на шлях переходу до неї від мови-еталона. Порівняння мов із єдиною мовою-еталоном позитивно вплинуло б на результати дослідження – дало б змогу отримати однорідні результати, які б легко піддавалися зіставному порівнянню. У такому разі сукупність відмінностей від мови-еталона становило б специфічну характеристику досліджуваної мови. На практиці в ролі метамови найчастіше використовують одну із мов (порівнювану, або якусь третю). Наприклад при зіставленні англійської та української мов можна відштовхуватись від обох. Зіставний опис при цьому буде значно різнитися. Отже, зіставлення з якоюсь мовою, умовно прийнятою за еталон, не має абсолютного характеру і дає відносні результати, які не завжди є надійною підставою для висновків [7, с. 81-83].

На думку В.Г. Гака існує три головні основи для порівняння: 1) одна із зіставляваних мов; 2) сконструйована індуктивно на основі зіставляваних мов мова-еталон, яка має всі значення, що реалізуються хоча б в одній із них; 3) абсолютна мова-еталон, що містить категорії форм і значень, виявлених дедуктивно. За сферою (широтою) використання розрізняють мінімальну мову-еталон (її можна застосувати в дослідженні обмеженої кількості мов) і максимальну (має відносно необмежене застосування і здатна визначати лінгвістичні універсалії). У значенні «мова-еталон» часто використовують синонімічний термін *tertium comparationis* «третій член порівняння», або *основа зіставлення*. Ці терміни є ширшими, оскільки охоплюють не лише природну, чи штучно сконструйовану мову, а й вужчі, конкретніші об'єкти

як основу порівняння, наприклад якусь поняттєву категорію. Їх часто не зовсім коректно називають мовою-еталоном, однак це не мова, а лише основа порівняння, третій член, поняття, на основі якого простежуються способи його вираження в зіставляваних мовах [7, с. 84].

У подібних випадках слід використовувати термін *основа порівняння* або *tertium comparationis*. Так, еталонний характер має поняття семантичного поля і пов'язане з ним поняття семантичного множника – семи (для лексики), а також поняття функціонально-семантичного поля (для мови в цілому). Виділення семантичного і функціонально-семантичного поля дає змогу розглядати специфіку його структурування в різних мовах і розподіл його значень між різними мовними рівнями як особливу і індивідуальну рису кожної окремої мови. Отже, основа порівняння може варіюватись залежно від того, що досліджується, – мова загалом, певний її рівень, функціонально-семантичне поле тощо. Як основу зіставлення використовують найрізноманітніші засоби: спеціально створену штучну мову, або символічну мову, що складається із загальних штучних правил; певну окрему мову з добре розвинутою системою; певну систему; лінгвістичну (граматичну, семантичну тощо) категорію; певні диференційні ознаки; певне семантичне поле; фонетичні, морфологічні, синтаксичні та інші моделі; певний метод; мову-посередник при перекладі; типологічну категорію та ін. [7, с. 84-85].

1.4. Ономасіологічний підхід у вивченні мови. Ономасіологічна структура і категорія

Термін «ономасіологія» вперше ввів у лінгвістику німецький дослідник А. Цаунер у 1903 р., зародки простежуються ще з тих часів, коли виникло бажання давньої людини поділитися з іншою відомостями про самого себе, собі подібних, враженнями про навколишній світ за допомогою лексичних одиниць [19].

Перші спроби дати визначення предмета ономасіології зробила О.С. Ахманова, яка ототожнювала його з принципами та закономірностями вираження ідеї та поняття. Таке визначення підкреслює вузьке спрямування застосування ономасіологічного підходу, адже «сферою ономасіології були головним чином іменники». Ширше бачення ономасіології знаходимо в І.С. Торопцева, який об'єктом уважав не тільки слово, а й сам процес найменування об'єктів навколишнього світу. «Ономасіологія вивчає процес появи лексичної одиниці, яка є матеріалізацією, закріпленням у звуковій оболонці ідеального змісту типового для ідеального змісту лексичних одиниць» [19].

Основний предмет дослідження ономасіології, тобто процес найменування, О.С. Кубрякова розширює вивченням особливостей членування дійсності мови – «це зв'язок мовних явищ із позначенням навколишнього середовища, з вибором та створенням найменувань для окремих його фрагментів» [8].

У сучасній теорії номінації та ономасіології, зокрема, на перший план висувається завдання аналізу найменувань як результатів не лише актів похідності одних знаків від інших, що значно спрощує суть словотворчих процесів, а й складних лінгвопсихоментальних механізмів кодування дійсності, утілених в ономасіологічних структурах мовних одиниць відповідно до принципів категоризації та концептуалізації світу, а також релевантності як доречності вибору мотиваторів, їхньої максимальної відповідності знанням про позначуване. Такий ракурс дослідження номінаційних процесів, який лінгвісти кваліфікують як динамічний, функціональний, антропоцентричний і когнітивний, був закладений у накових працях О.О. Потєбні, Л.С. Виготського, Л.В. Сахарного, О.С. Кубрякової, О.А. Земської, О.П. Єрмакової, І.С. Улуханова, Г. Брекле, Р. Ліза, М.Д. Голєва і інших. Дослідження номінації на матеріалі різних мов здійснюється представниками наукової школи О.С. Кубрякової [20].

В Україні когнітивно-ономасіологічний аспект позначений розробкою нової перспективної концепції мотивації О.О. Селівановою та її науковою школою. Дослідниця розглядає мотивацію як наскрізну лінгвопсихоментальну операцію представлення в ономасіологічній структурі знака певних зв'язків компонентів концепту як відповідника значення та структури найменувань, на її думку, залежить від «інтеріоризації об'єктивних характеристик позначеного або їхнього асоціативного, парадоксального чи оціночного сприйняття номінатора [13, с. 154]. Залежно від концептуального статусу мотиватора у структурі ментально-психонетичного комплексу (МПК) О.О. Селіванова виокремлює пропозиційно-диктумний, асоціативно-метафоричний, модусний і змішаний типи мотивації [там само, с. 153-179].

Ономасіологічний базис вказує на певний понятійний клас, родове поняття (наприклад «діяч»), ономасіологічна ознака (мотиватор) – член, який диференціює, він вказує на видову ознаку, як виділяє предмет всередині класу (наприклад для найменування професій – ставлення до праці, предмету праці) [19].

Базовими поняттями ономасіології традиційно вважаються ономасіологічна структура та ономасіологічна категорія. Поняття ономасіологічної структури введено М. Докулілом у 1962 році і розглядалось як поєднання ономасіологічного базису (форманта) і ономасіологічної ознаки (мотиватора) [12, с. 28]. О.С. Кубрякова доповнила її ще одним компонентом, виходячи із концепції предикатної природи номінації: «З метою опису ономасіологічної структури композити необхідне ототожнення його ономасіологічного базису, ономасіологічної ознаки і предиката, або зв'язки. Вибір ономасіологічного предикату означає, що між базисом і ознакою встановлюється існуючий між ними тип відносин і що вони включені в пропозицію, яка згортається в складне слово. На цій основі інтерпретація ономасіологічної структури відбувалась шляхом реконструкції мотивуючого судження – предикативної одиниці пропозитивного типу. Причому, як

відмічають лінгвісти, ономасіологічна зв'язка морфемно не виражена, але її тип встановлюється на базі осмислення можливих явищ оточуючого світу. Подібна інтерпретація ономасіологічної структури непритаманна значному масиву похідних, складних і складених найменувань, не виявляє всього спектру їх номінативних властивостей, необхідних для реалізації ними лінгводискурсивного завдання. Склад такої ономасіологічної структури ізоморфний скоріше словотворчій структурі, дефініційно, або синтагматично, мотивованій, тоді як головне завдання інтерпретації ономасіологічної структури – виявлення зв'язку інтеріорізованого об'єкта, його концепта зі значенням і формою знаку [13, с. 29].

Для найменування як продукту номінативного процесу ономасіологічна структура повинна виявляти мотив, ціль номінаторів, акцентні, граматичні показники, визначені зв'язки семантики з формою знаку, когнітивною моделлю об'єкта з вказанням пропозитивних місць мотиваторів чи їх асоціативних зближень з іншими концептами, а також конотативні елементи, нерідко ономасіологічно фіксовані та концептуально забезпечені. Тим самим, в когнітивній ономасіології номінативна структура інтерпретується через встановлення співвідношень формальних властивостей з семантичними, з когнітивною структурою знань про іменоване з урахуванням реляцій концептосистеми і ментального лексикону в проекції на лінгводискурсивну функцію [13, с. 14].

Дискурсивним являється також питання про сутність ономасіологічного базису. М. Докуліл розглядає його як морфемний показник – формант, підводячи його під визначену ономасіологічну категорію (словотворче значення). Відсутність форманта при цьому зовсім не означає відсутність базису, або найменування категоріально забезпечене хоча б частиномовною належністю. Сутність базису встановлюється в залежності від трактування вченими ономасіологічної категорії, так як формант не завжди обумовлений граматичним статусом слова, а виконує класифікаційно-семантизуючу

функцію (пор. префіксальні похідні, які не змінюють в процесі словотворення частини мовних властивостей і граматичних ознак). Виходячи із цього, ономазіологічна категорія може розглядатися не лише як відображення частини мовного статусу, а й як показник певного словотворчого класу слів з подібним словотворчим значенням [13, с. 31].

В історії лінгвістичної думки статус ономазіологічних отримали категорії субстанції та ознаки, які конкретизуються модифікаторами категорій предметності і ознаковості. Т. Ерфуртський доповнив їх категорією відношення. Автори граматики Пор-Рояля співвідносили ономазіологічні категорії з логічними категоріями суб'єкта та предиката. Ш. Баллі транспонував їх на лінгводискурсивну заданість модуса та диктуму. Ф. Брюно В якості ономазіологічних категорій розглядав предмети, події, обставини, характеристики у відносинах. Безумовно, граматичні показники ономазіологічної структури репрезентують частини мовний статус слова, однак виникає протиріччя, на яке вказує сама О.С. Кубрякова для випадків редистрибуції, або синтаксичної деривації, транспозиції, коли ономазіологічний базис сигналізує про частини мовну належність, а ознака – про ономазіологічну категорію. Мабуть поняття «ономазіологічна категорія» серед інших мовних категорій до теперішнього часу лишається протирічним. Виходячи із нового розуміння ономазіологічної структури, ономазіологічна категорія повинна встановлюватись на основі регулярності відповідної форми або її частини для позначення класу (гіпероніма) відповідних об'єктів або понять (гіпонімів) [13, с. 32].

1.5. Принципи контрастивного аналізу мовних номінативних підсистем

Об'єктом контрастивного аналізу являється як компоненти всіх мовних рівнів, рівнева взаємодія мови, так і мовленнєві продукти – текст \ дискурс,

але частіше за все в мові і мовленні одиницею такого зіставлення стає найменший елемент людської інтеріоризації світу і внутрішнього рефлексивного досвіду – слово, назва. Ономасіологічні підсистеми різних мов, виходячи із їхньої взаємодії з лексичною і граматичною, особливо показові в плані національно-мовної специфіки, ментальності, етнічної свідомості, культури [13, с. 204].

В рамках традиційної, семантико-структурної ономасіології вирішення завдань контрактивної лінгвістики в цілому відбувалось на основі зіставлення словотворчих процесів і їхніх результатів. Досить тривалий час в зіставному словотворенні, основна проблематика якого намічена І. Лековим та М. Докулілом для слов'янських мов, головним питанням був пошук робочої моделі, еталону дослідження. Ю. Балтова пропонує в якості засобу опису відносин між формальною (морфемною) структурою і семантичними типами мотивованих іменників – модель глибинних семантичних структур, якими оперує генеративна граматики і граматики відмінка [13, с. 204]. Г. Бреккле пропонує використовувати з ціллю зіставлення «складні абстрактні фігури логічного синтаксису». Подібні фігури, на думку вчених, створюються на базі відмінкових значень як основи ономасіологічних категорій, які опираються на існуючі в мові словотворчі засоби.

Критеріями зіставного аналізу в ряді досліджень словотворення різних мов були також словотворчі моделі, типи (З.М. Волоцька, Т.М. Возний, Р.С. Манучарян та ін.). Польський дериватолог А. Сечковський з цією ціллю використовує словотворчі форманти, їх семантичні функції в слові. О.П. Єрмакова та Є.А. Земська пропонують в якості еталона зіставлення внутрішню форму слів, так як «розрізнення внутрішніх форм слів, які називають близькі або однакові денотати, являється дуже важливим та цікавим, так як воно показує національну своєрідність різних мов в реалізації аналогічних соціальних замовлень, що сприяє глибині і точності системного та функціонального зіставлення словотворення» [13, с. 206].

Дійсно, внутрішня форма демонструє характер іменування, образ, покладений в основу назви. Однак використання її як критерія, еталона, зіставлення викликає певні труднощі, пов'язані з наявністю в лінгвістичній літературі різноманітних, часто суперечливих її дефініцій. В ряді робіт внутрішня форма вважається компонентом лексичного, що виводить зіставне ономасіологічне дослідження в область семасіологічного зіставлення. Вважається, що внутрішня форма регулює план змісту мовних знаків, впливаючи на їх дистрибуцію та функціонування. Але це можна застосовувати лише до певної групи предикатно-аргументно мотивованих слів. Т.Р. Кияк призначає наявність внутрішньої форми у непохідних словах і підкреслює: «Чим нижче словотвірний рівень лексичних одиниць, тим більш високим ступенем спільності внутрішня форма характеризується і тим ближча по значенню внутрішня форма» [6, с. 63]. Внутрішня форма як критерій ономасіологічного зіставлення не задовольняє потребам простоти інтерпретації, ясності змісту, непротирічності виявлення.

Ономасіологічна структура як критерій зіставно-ономасіологічного аналізу навіть в такій широкій дефініції демонструє лише одну сторону дослідження – підхід від слова до думки. Об'єднання даного підходу з протилежним, який постулюється як головний принцип когнітивної ономасіології, вимагає ще одного еталона. Таким еталоном, робочою моделлю зіставлення, можуть служити етноконцепти, ментально-психонетичні комплекси як сума різноманітних форм знань, чуттєвого досвіду, зорових, слухових та інших образів, безсвідомого освоєння об'єкта дійсності, внутрішньої рефлексії номінаторів [13, с. 207]. Рух від ономасіологічних структур до ментально-психонетичних комплексів і навпаки дозволяє виявити спільність і специфіку вибору мотивуючих баз на рівні внутрішнього програмування та селекції мотиваторів для формування ономасіологічних структур одного поняття в різних мовах. Необхідно не

лише зіставлення ономасіологічних структур еквівалентів, але і їх етнічних ментально-психонетичних комплексів [13, с. 207-208].

Слід виокремити три напрями зіставного когнітивно-ономасіологічного дослідження. Перший напрям – зустрічний аналіз міжмовних словникових еквівалентів з урахуванням їх синонімічних рядів в кожній із мов. Другий напрям припускає накладення словотворчих гнізд в зіставляваних мовах, що дозволяє виявити словотворчі лакуни, відповідності і невідповідності різноманітних можливостей словотворення. Третій напрям торкається найбільш оптимального вибору номінативи, її ономасіологічної структури в текстах оригіналу і його перекладу на іншу мову, що опосередковує найбільшу адекватність «досягнення рівноцінності регулятивного впливу на своїх адресатів» [13, с. 208] первинного і вторинного текстів в плані їх комунікативно-функціональної еквівалентності.

1.6. Типи когнітивно-ономасіологічної відповідності

В аспекті словникової еквівалентності необхідним являється введення поняття «когнітивно-ономасіологічна відповідність», яке має на увазі ступінь співпадіння ономасіологічної структури, когнітивно-ономасіологічного механізму створення найменування в різних мовах. При цьому важливим являється інтерпретація і зіставлення висвітлених в етноконцептах (ментально-психонетичних комплексах) мотивуючих баз еквівалентів, типів селекції мотиваторів в ономасіологічних структурах слів різних мов. Тим самим встановлюється повна, часткова когнітивно-ономасіологічна відповідність і повна невідповідність [13, с. 208-209]. Повна відповідність зазвичай можлива в близькоспоріднених мовах і значно рідше зустрічається при зіставленні мов дальньої спорідненості (найчастіше це запозичення або інтернаціоналізми). Часткова відповідність забезпечується відмінністю ономасіологічних базисів при спільності позиції в ментально-психонетичних

комплексах мотиватора – ономасіологічної ознаки; відмінністю однієї із ономасіологічних ознак в парі еквівалентів «дериват – композита», «композита – композита», «дериват – словосполучення», «композита – словосполучення»; відмінністю номінативного статусу еквівалентних найменувань. Ономасіологічний базис може мати різний ступінь регулярності для позначення тієї чи іншої ономасіологічної категорії в кожній з мов [13, с. 209].

В парах еквівалентів «композита – дериват» ономасіологічна відповідність обумовлена селекцією однакових слотових місць мотиваторів, невідповідність обумовлено ономасіологічною імплікацією в одній із мов компонентів мотивуючої бази. Ономасіологічна імплікація детермінована одновалентністю ономасіологічної ознаки, в одній із мов при її полівалентності в іншій. Ономасіологічна імплікація компенсується в одній із мов ономасіологічним базисом.

Часткова когнітивно-ономасіологічна відповідність забезпечується також можливостями селекції та імплікації мотиваторів в кожній із мов. Чим більше елементів мотивуючої бази імплікується в слові і чим більша віддаленість експліцитного мотиватора від головного понятійного змісту слова, тим значніша роль семантичного контексту, який забезпечує декодування номінатом. Селекція в ономасіологічній структурі термінальних компонентів, гештальтів ментально-психонетичного комплексу у випадку ономасіологічної імплікації також ускладнює декодування і створює полісемію або омонімію [13, с. 210].

Часткова когнітивно-ономасіологічна відповідність пар «композита-композита» встановлюється на основі семантичних відносин між невідповідними мотиваторами і спільності позицій відповідних в ментально-психонетичних комплексах. На семантичному рівні невідповідні ономасіологічні ознаки в порівнюваних мовах встановлюють відносини міжмовної синонімії, когнітивно забезпеченою однаковою позицією

мотиваторів. Міжмовна синонімія невідповідних мотиваторів може прослідковуватись в пропозитивних конекціях з терміналами етноконцептів.

Міжмовні семантичні відносини між ономасіологічно невідповідними мотиваторами можуть бути:

- гіпо-гіперонімічними (слоти генералізатора) і гіпо-гіпономічними (еквонімічні позиції);

- суміжності: 1) каузатора і трансгресива; 2) еквоніма та фабрикатива; 3) партитива та холоніма; 4) зони якості і партитива чи їх терміналів; 5) результуючого та направляючого предикатів; 6) локатива і об'єкта; 7) різних партитивів [13, с. 211-212].

Між невідповідними компонентами еквівалентних найменувань можуть не встановлюватись семантичні відносини: їх відмінність являється результатом специфіки вибору мотиваторів в кожній із мов або різних типів мотивації.

Повна когнітивно-ономасіологічна невідповідність диференціюється в залежності від мовної репрезентації і можливості встановлення семантичних відносин між мотиваторами, а також спільності висвітлених слотово-термінальних позицій. Між невідповідними мотиваторами можливі також відносини гіпо-гіперонімії.

Когнітивно-ономасіологічна невідповідність еквівалентів демонструє особливості сприйняття світу кожним народом. Ономасіологічна невідповідність може пояснюватись вибором різних мотивуючих баз, які відображають у порівнюваних етноконцептах різні властивості предметів, явищ. Нерідко порівняння етноконцептів потребує виявлення в них модусної інформації чи енциклопедичних знань. Особливий інтерес представляють еквіваленти мов далекої спорідненості, які базуються на різних структурах етноконцептів [13, с. 212-214].

Порівняння номінативних підсистем мов дозволяє виявити ономасіологічні лакуни – відсутність номінативних засобів називання

об'єкта. Причини їх існування різноманітні. В близькоспоріднених мовах, українській та російській, такі лакунитакож існують і заповнюються шляхом калькування та створення номінативного еквівалента – словосполучення. Ономазіологічні лакуни розглядаються як безеквівалентна лексика: «все, що в тексті рецепієн не розуміє, що для нього дивне, потребує інтерпретації, служить сигналом наявності в тексті національно-специфічних елементів культури, в якій створений текст» [19].

До безеквівалентної лексики при контрастивному аналізі номінативних підсистем порівнюваних мов зазвичай відносяться: терміни виробництва; народні назви тварин та рослин; стилістично або емотивно забарвлені, які ідентифікуються посередництвом синонімії; модифікаційні назви; діалектизми, застарілі слова; характерні для даного етносу, території лексеми, відмічені історично [13, с. 214-216].

1.7. Питання про співвідношення внутрішньої форми і етимології лексичної одиниці

Внутрішня форма слова – семантична і структурна співвіднесеність морфем, які складають слово з іншими морфемами даної мови; ознака, покладена в основу номінації при утворенні нового лексичного значення слова. У формі слова мотивує звуковий образ слова, вказує на причину, через яку дане значення виявилось вираженим саме даним поєднанням звуків. Вибір ознаки, що лежить в основі номінації, необов'язково визначається його сутністю, це може бути лише ознака, яка кидається в очі, тому в різних мовах один і той же предмет може бути названий на основі виділення різних ознак. Внутрішня форма слова може залишитися ясною і викликати позитивне чи негативне асоціативно-образне уявлення. В результаті історичних змін, що відбуваються в мові, внутрішня форма слова пояснюється різними причинами: втратою того слова, від якого утворене дане слово; втратою

предмету ознаки, що раніше був характерний для ознаки. Відтворенням втраченої внутрішньої форми слова займається етимологія [21].

Як відомо, питання про співвідношення ВФ і етимології лексичної одиниці є дискусійним у сучасному мовознавстві. На думку Т.Р. Кияка, між цими поняттями не існує безпосереднього зв'язку, але на певному рівні внутрішня форма може мати своєю передумовою розкриття етимологічного значення відповідних одиниць, особливо з метою обґрунтування її існування, що характерно у першу чергу для непохідних одиниць [6, с. 59-60]. Багато лексем на позначення птахів в сучасних англійській та українській мовах мають стерту внутрішню форму, тобто сучасними носіями мови вже не впізнається. З метою визначення і зіставлення семантичних ознак, які лягли в основу найменування орнітонімів в англійській і українській лінгвокультурах, необхідно провести дослідження лексем у діахронічному зрізі, на тому етапі, коли ВФ зазначених лексем була експліцитною. У нашому дослідженні ми використовуємо ВФ як «ознаки, покладеної в основу номінації при утворенні лексичного значення».

У завдання контрастивної лінгвістики входить у першу чергу встановлення відмінностей на фоні виявлених подібностей у мовах, що порівнюються, на синхронічному рівні. Але ми поділяємо думку тих науковців (І.О. Голубовська, В.І. Карасик, М.А. Красавський, В.М. Манакін), які вважають, що контрастивні дослідження не будуть повними, якщо не взяти до уваги факти історичного розвитку мовних явищ, передусім, внутрішню форму слова як основу його вмотивованості та специфіку первинної мотивації мовних одиниць у різних мовах [29]. Етимологічні дані необхідно залучати, оскільки етимологія слова відображає їх дописемну історію, вивчення якої дозволяє встановити ознаку первинного найменування в мові і культурі. В етимоні міститься «культурна пам'ять» [19, с. 45], яка зберігає суттєві характеристики, пов'язані з початковим призначенням слова, що виражають особливості світобачення певного мовного колективу та

відносяться до його системи цінностей. Етимон – первісне значення і форма слова. Виявлення етимона – основна мета етимологічного дослідження. Втрата початкового значення відбувається внаслідок деетимологізації, тобто розриву зв'язку з однокореневим утвореннями внаслідок фонетичних змін, перебудовування семантичних зв'язків, що іноді призводили до нового членування складних слів, фальшивої етимології внаслідок випадкової співзвучності [53, с. 597].

Зміна значень слова відображає еволюцію людської свідомості і світогляду, деякі первинні смисли зберігаються, часто в зміненому вигляді, і в сучасних концептах. Етимологічне значення слів пояснює ономазіологічні засади найменування, зберігає семантичну цінність не тільки історично, але й з точки зору синхронії, системно-структурної організації мови у сучасний період її розвитку.

Використання внутрішньої форми (ВФ) як критерію зіставлення викликає певні труднощі, пов'язані із існуванням в лінгвістиці розбіжних, часом суперечливих її дефініцій; існуючі концепції ВФ диференціюються залежно від напрямків її визначення: енергетичного (В. Гумбольдт), етнопсихологічного (Х. Штейнталь, В. Вундт), етимологічного (психологічного) (О.О. Потебня), логіко-філософського (А. Марті, Г. Шпет), індивідуально-естетичного (У. Фослер), гносеологічного (Л. Вейсгербер) [13, с. 134].

1.8. Фразеологічні еквіваленти, аналоги і безеквівалентні фразеологічні одиниці

Інтенсивний розвиток фразеології за останні десятиліття висунув багато різних проблем. З однієї сторони, задачею фразеологів являється опис фразеологічного матеріалу окремих мов з акцентом на їх специфічних особливостях, а з іншої – все більше значення набуває зіставне вивчення

фразеологічних систем різних мов. Саме зіставний аспект системного вивчення фразеології без сумнівів представляє найбільший інтерес як для розробки загальної теорії фразеології, так і для вивчення загальних і відмінних ознак досліджуваних мов. Зіставному дослідженню підлягають фразеологічні одиниці з однотипною структурою і функцією (дієслівні, ад'єктивні, компаративні, фразеологічні одиниці зі структурою речення, фразеологічні одиниці різних структурних моделей), з однотипним сигніфікативним значенням (поля і групи фразеологічних одиниць з однаковою семантикою) і врешті-решт цілі фразеологічні фонди мов.

Результати досліджень свідчать про те, що вивчення всієї фразеологічної системи, яка характеризується складністю і протиріччям, може бути успішним лише при детальному аналізі її окремих мікросистем, які володіють загальними і специфічними ознаками, які притаманні всій системі в цілому. З урахуванням цього ми відбирали для аналізу багаточисельну підсистему фразеологічних одиниць, семантично орієнтованих на людині, в англійській та українській мовах. Вибір в якості об'єкту вивчення даної підсистеми - не випадковий. По-перше – лінгвістична сутність фразеологізма оприділяється його семантикою, тому відбір для аналізу фразеологічних одиниць за семантичною ознакою вважається найбільш виправданим. По-друге, як відзначає А.Д. Райхштейн, фразеологічна система в цілому чітко демонструє подвійний антропоцентризм – походження і функціонування, тобто семантичну орієнтованість на людину як складову лексем-компонентів, так і особливо сукупних фразеологічних одиниць в їх значенні. По-третє, саме дана фразеологічна підсистема являється наочним прикладом дії не лише лінгвістичних, але й екстралінгвістичних факторів у мові. І дійсно, в обох зіставлюваних мовах фразеологічні одиниці даної підсистеми покривають сфери загальної понятійної співвіднесеності: при їх аналізі виявляються як загальні риси, притаманні людям, незалежно від мовної

належності, так і специфічні особливості, обумовлені чисто екстралінгвістичними факторами.

Зіставне вивчення фразеологічних одиниць в англійській та українській мовах ставить своєю ціллю виявлення і дослідження алломорфних характеристик на фразеологічному рівні, виділення та вивчення повних і часткових еквівалентів і аналогів в двох мовах, і безеквівалентних фразеологічних одиниць, що не мають відповідників у фразеологічній системі іншої мови. Проблема визначення основних критеріїв віднесення тих чи інших фразеологічних одиниць до класу повних чи часткових еквівалентів і аналогів і виявлення безеквівалентних фразеологічних одиниць являється однією із найважливіших проблем сучасної фразеології. Перш за все необхідно відмітити оприділення розходження в термінологічному позначенні типів міжмовних відносин. Поряд з поняттями «еквівалент» і «аналог» низка авторів використовують терміни: «тотожність», «лексична варіантність чи структурна синонімія», «ідеографічна синонімія», «гіперо-гіпонімія», «стилістична синонімія», «омонімія і полісемія», «паралелі ідентичні» і «паралелі частково ідентичні», «семантико-компонентні відповідності», «семантично еквівалентні одиниці», «семантично різні одиниці», «абсолютно тотожні фразеологічні одиниці», «міжмовні фразеологічні», «ідіоматичні відповідності», що в свою чергу ускладнює рішення вказаного завдання [1].

Виділення різними дослідниками різних аспектів збігу фразеолгізмів в зіставлюваних мовах призводить до певної розмитості визначень фразеологічних еквівалентів і аналогів. Найбільш правомірним можна вважати розгляд фразеологічних одиниць в трьох аспектах: семантичному, структурно-граматичному і компонентному.

1. Семантичний рівень вивчення фразеологічних одиниць має своєю ціллю виявлення особливостей, схожостей і відмінностей між англійськими та українськими фразеологізмами в семантичному плані. Даний аспект

являється основним в розрізненні аломорфних і ізоморфних явищ. На семантичному рівні ми розрізняємо сигніфікативно-денотативне значення фразеологічних одиниць, суб'єктивно-оціночну, функціонально-стилістичну і емоційно-експресивну конотації фразеологізмів. Великого значення при розрізненні фразеологічних еквівалентів і аналогів набуває порівняння семного складу фразеологічних одиниць, які зіставляються.

2. Структурно-граматичний рівень передбачає зіставлення структурних моделей фразеологічних одиниць, оснований на структурних моделях вільних словосполучень, притаманних як обом мовам, так і специфічних для кожної із зіставляваних мов, а також можливості адекватної заміни типових для кожної із зіставляваних мов структурно-граматичних відмінностей.

3. Компонентний рівень передбачає виявлення тотожних, близьких за семантикою або різнорідних елементів в складі порівнюваних фразеологізмів. Цей рівень являється найбільш рухливим і специфічним для фразеологічних одиниць обох мов.

З урахуванням відмічених рівнів нами виділено наступні типи міжмовних відносин:

- I. Фразеологічні еквіваленти (повні або часткові)
- II. Фразеологічні аналоги (повні або часткові)
- III. Безеквівалентні фразеологічні одиниці [1, с. 96-97].

Висновки до розділу 1

Отже, зробивши літературний огляд праць, присвячених дослідженню орнітонімів в різних мовах, ми дійшли висновку, що лексико-семантична група назв птахів досліджувалася зокрема у славістиці на матеріалі різних мов Г. Богуцькою (здійснила детальний аналіз українських орнітонімів), В. Бойко, Й. Дзендзелівським, М. Никончуком в українській мові та деяких її

діалектах; М. Гінатуліним, Л. Мойсеєвою в російській мові. Серед дослідників орнітонімів в українській мові можна згадати А. Критенко, Л. Мойсеєву, Я. Закревську та ін., Н. Антроповим у білоруській, Н. Костіною досліджувалися назви птахів в англійській та російській мовах. У зіставному аспекті на матеріалі української та німецької мов Л. Дробахою здійснено спробу визначити національно-культурну специфіку назв птахів і їхньої функції у складі фразеологізмів в українській та німецькій мовах. Історія української орнітологічної номенклатури описана в дисертації І. Сокола. Фразеологічні студії української мови також містять аналіз походження, семантики, структури стійких зворотів із компонентом-орнітонімом (О. Левченко, Ю. Лясота, О. Парій, О. Селіванова, Д. Ужченко, М. Черемісіна). У філологічній літературі наявні фрагменти етимологічного аналізу орнітонімів слов'янських мов (Л. Булаховський, О. Гура, Г. Клепікова й ін.), характеристики символічної, міфологічної природи орнітофауни (О. Афанасьєв, Ф. Буслаєв, В. Войтович, О. Гура, В. Давидюк, М. Дмитренко, С. Китова, О. Потебня, М. Сумцов, М. Толстой). Орнітоніми вивчали І. Верхратський (його можна назвати основоположником дослідження та систематизації української орнітологічної номенклатури й термінів), Л. Булаховський (досліджував етимологію назв птахів праслов'янського періоду, подано еволюцію орнітонімів у різних мовах). К. Лінней започаткував наукове дослідження в орнітології, дав класифікацію птахів. Останнім часом з'являються змістовні, глибокі дослідження, в яких російська орнітонімія зіставляється з неслов'янською: французькою, англійською. Так побачили світ роботи, в яких здійснено російсько-англо-французьке зіставлення мотивації орнітонімів, досліджені фразеологічні одиниці з компонентом-орнітонімом в англійській і турецькій мовах.

Ми стоїмо на позиції комплексного дослідження орнітонімів в англійській та українській мовах, що передбачає етимологічний аналіз орнітонімних одиниць, ономасіологічний аналіз орнітонімних композит,

зіставний аналіз фразеологічних одиниць з компонентом-орнітонімом з метою виявлення повних, часткових еквівалентів, аналогів у двох зіставляваних мовах та виявлення безеквівалентних фразеологічних одиниць. Здійснюючи зіставний аналіз орнітонімів з огляду на їх внутрішню форму, ми використовуємо внутрішню форму як ознаку, покладену в основу номінації при утворенні лексичного значення. У нашому дослідженні ми поділяємо думку тих науковців (І.О. Голубовська, В.І. Карасик, М.А. Красавський, В.М. Манакін), які вважають, що контрастивні дослідження не будуть повними, якщо не взяти до уваги факти історичного розвитку мовних явищ, передусім, внутрішню форму слова як основу його вмотивованості та специфіку первинної мотивації мовних одиниць у різних мовах

Аналізуючи орнітоніми у ономасіологічному аспекті, ми спиралися на дослідження О. Селіванової, розглядаючи орнітоніми у фразеологізмах, ми спирались на зіставний аналіз фразеологічних одиниць О. Арсентьевої.

РОЗДІЛ 2

ПРОСТІ ТА СКЛАДНІ ОРНІТОНІМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Етимологія лексем-орнітонімів в англійській та українській мовах

В основу орнітонімних номінації покладені ті або інші особливості птахів. Розглянемо деякі українські і англійські орнітоніми для виявлення основних ознак, що лягли в основу їх найменувань.

Зозуля – в українській мові від темно-сірої масті, забарвлення пір'я лягло в основу назви пташки [ЕСУМ, 3 т., с. 274]. В англійській мові очевидно, ця назва – *cuckoo* має звуконаслідувальне походження, тобто «ку-ку» – зозуляти, кувати, пророкувати; сучасна форма виникла внаслідок асиміляції й спрощення приголосних [61].

Дятел – походить від псл. *dętelъ / *dętelъ* / *dętelъ; позаслов'янські зв'язки відсутні, етимологія не цілком ясна. Мовознавці пов'язують з псл. *delbti, *dьlbtі «довбати», звідки *dьlbtьlъ 'той, що довбає' [ЕСУМ, 3 т., с. 153]. В англійській мові назва цього птаха – *woodpecker* визначається за тією ж ознакою довбання деревини. Інші етимологи визначають етимологію цієї назви як звуконаслідувальну і пов'язують її з лат. 'гриміти, дзвеніти' [61].

Трясхвіст – номінація утворена від особливої ознаки поведінки птаха: коли ходить по землі, або сидить (не в польоті) то хвіст у нього коливається [ЕСУМ, 1 т., с. 64]. Те ж саме явище з утворенням англійського відповідника *wagtail* (to wag – трясти, tail – хвіст) [61].

Лелека – запозичення з тюркських мов, яке походить від ар. *laklak* звуконаслідувального походження; припускалося звуконаслідувальне походження і на слов'янському ґрунті [ЕСУМ, 3 т., с. 217]. В англійській мові – *stork* в сучасній англійській мові слово може походити від прото-

германської форми *sturkaz*. Майже кожна германська мова має слово-нащадка цієї прамови, що йде на позначення – (білий)лелека [61].

Гагара – птах з родини качок, «ворон» – звуконаслідувальне утворення, пов'язане зі словом «гагати, гагакати» [ЕСУМ, 1 т., с. 448]. В англійській мові гагара має еквівалент – *black diver*. Ця назва пішла від темного забарвлення пір'я пташки [CDEE, p. 108].

Пірнікоза – «норець великий» складне слово, утворене з основ дієслова пірнати та іменника коза; назва птаха зумовлена тим, що ці птахи чудово плавають і пірнають, а великий норець має на голові парний чуб, схожий на роги кози [ЕСУМ, 3 т., с. 413]. Англійський відповідник назви – *grebe*. Походить номінація від давньогрецького *kolymbos* «водолаз». Отже і в англійській мові назва також пов'язана із здатністю птаха пірнати у воду в пошуках їжі [25, p. 257].

Пелікан – запозичено з латинської мови (*Pelicanus*), названо за подібністю дзьоба цього птаха до сокири [ЕСУМ, 4 т., с. 332]. В англійській мові назва *pelican* походить від грец. *pelekan* «Пелікан» (що використовував Аристотель), мабуть пов'язана з *Pelekas* «дятел» і *pelekys* «сокира», і, можливо, також, як і в українській ця назва походить від форми дзьоба птиці [61].

Качка – очевидно, звуконаслідувальне утворення, пов'язане з вигуком *ках*, що відтворює крик качки. Виведення назви від зменшувальної форми жіночого імені п. *Katarzyna*, ч. *Katerina* «Катерина» і тлумачення східнослов'янських форм як запозичених з польської мови недостатньо обгрунтоване [ЕСУМ, 2 т., с. 409]. В англійській мові цей птах має назву – *duck* [61]. Слово *Duck* походить від староанглійського *duce «нирець», похідне від дієслова *ducan «занурюватись, низько нахилившись, або пірнати «через спосіб багатьох видів річкових птахів харчуватися (щоб дістати їжу з-під води, качки пірнають). Порівнюється з голандським *duiken* і німецьким *tauchen* «пірнути» [61].

Дубоніс – складається з двох слів: «дуб» і «ніс». Птах з товстим, міцним, конусоподібним дзьобом. Саме ця ознака лягла в основу назви цього птаха [ЕСУМ, 1 т., с. 512]. *Barley bird* – також утворене словоскладанням двох слів «*barley*» (ячмінь) і «*bird*» (птах). Отже етимологія цієї номінації пов'язується із їжею, якою харчується птах [61].

Бугай – болотний птах; етимологія досить розмита, звуконаслідувальне утворення (за характером крику птаха), контаміноване з *бугай* «племінний бик» [ЕСУМ, 1 т., 276 с.]. Вважається, що і англійська назва птаха – *bittern*, походить від його гучного голосу (лат. *butionem*) [61].

Дрізд – назва птаха є давнім слов'янським звуконаслідувальним утворенням – від крику дрозда *druti* (утворено під впливом звуконаслідувального *drskati* – тріщати) [ЕСУМ, 1 т., с. 485]. А в англійській ця пташка має назву *blackbird*. Тут легко визначити етимологію цього орнітоніма – походить від забарвлення оперення птаха (чорний колір пір'я) [CDEE, p. 98].

Соловей – походить від псл.прикметника *SOLVЬ «жовтувато-сірий»; назва зумовлена характером забарвлення пір'я солов'я; проте не виключено, що прикметник є похідним від назви солов'я (псл.*solvьjь) [ЕСУМ, 5 т., с. 347]. Англійське найменування цієї співочої пташки – *nightingale* утворене складанням двох слів – *night* і *gale*, пов'язане зі співом пташки увечері або вночі – «співці сутінок» [61].

Жайворон – перша частина слова, на думку Л. Булаховського, пов'язана з *жар*; на думку М. Рудницького – це один із варіантів префіксів, що виступають у германських мовах як *ga-*, *ge-*, *gi-*, а в слов'янських як *go-*, *ga-*, *ža-*; Потєбня зіставляє початкове *жай-* з дінд. *gayati* «співає». Етимологічно назва птаха пов'язується із співом (а не криком) і ранньою порою, коли птах найбільш активний. З точки зору етимології цікавими є народні назви жайворонка *богастійник*, *набогастійко*, *молибі*, *молибо*. Вони пов'язані із звичкою цієї пташки рано-вранці злітати в небо, причому

вертикально, ніби стоячи. Наші пращури порівнювали це з молитвою, зверненням до Бога. Згадаємо звичай, який походить ще з дохристиянських часів – навесні випікати коржики у вигляді жайворонків. Цей птах здавна символізував світанок і прихід весни. Згадаймо, що «жайворонками» називають людей, які рано встають [ЕСУМ, 2 т., с. 185]. Англійська назва пташки – *lark* – від *lawerce* (староангл. *laferce*). Етимологію цієї орнітонімної номінації у лексико-семантичних джерелах не зафіксовано.

Орел – від грец. «піднімаюся», тобто пов'язується з польотом птаха, більшу частину свого життя проводить в повітрі. Точне етимологічне походження номінації недосліджене. Також споріднене з лит. *arelis, erelis* – орел [ЕСУМ, 4 т., с. 211]. Англійська назва *eagle* походить від лат. *aquila*. В латинській мові відбулася табуїзовано мотивована заміна індоєвропейської назви орла на слово *aquila*, пов'язане з водою, де найчастіше птахи шукають їжу [CDEE, p. 198].

Сорока – перший ваіант походження назви пов'язують з лит. *sarka* «сорока», а також з лат. *cornix* «ворона». А також є другий варіант - з початковим *sv-* зіставляють псл. **svrčati* «видавати звук, сюрчати». Тобто походить назва сороки від звуку, який вона видає [ЕСУМ, 5 т., с. 356]. Англійське найменування цієї пташки – *magpie* складається з двох елементів – *tag* (від прізвиська Маргарет, що довго використовувався у англійському слензі і пов'язувався з жінками, і такою рисою як балакучість). А частинка *rica* в латині означала жіночу назву дятла із довгим хвостом. Етимологія цієї номінації не фіксується в лексико-семантичних джерелах.

Синиця – загальноприйнятого пояснення не має. Пов'язана із словом *синій*, що первісно стосувалася синиці блакитної. Але ця етимологія досить розмита [ЕСУМ, 5 т., с. 236]. *Titmouse* – так називають синицю в англійській мові. Назва пов'язана з маленькими розмірами пташки. Складається з двох частинок – *tit-* (виражає щось маленьке) і – *mouse* (від прикметника *maisa* – маленький, крихітний) [61].

Сойка – найменування очевидно пов'язане з чергуванням голосних із *sijati* «сяяти» як назва, зумовлена яскравим забарвленням птаха (тулуб світло-коричневого кольору, а на крилах у неї є блакитні смужки, які переливаються); зіставлення з двн. *hehara* «сойка» [ЕСУМ, 5 т., с. 344]. *Jay* – англійської номінація сойки походить від ст. фр. *gai*, від лат. *gaius*, ймовірно звуконаслідувальна назва, що нібито утворена під впливом власного давньоримського імені *Gaius*, етимологію цієї назви лексико-семантичні джерела не фіксують [61].

Сова – давнього звуконаслідувального походження. Від лит. *kova* – «галка» та *šaukti* – «кричати» – «галка, що кричить» [ЕСУМ, 5 т., с. 341]. *Owl* – англійська номінація птаха також має звуконаслідувальне походження (від нім. *uwwalon*, кореневі **uwwa*, що нагадували крик сови). Також від лат. *ululation* – завивання, *ulula* – сова [61].

Колібрі – запозичення з французької мови; *colibri* разом з іспан. і порт. *colibri* походить від каріб. (галібі) *col-ib-b(a)gi* «колібрі», буквально означає – «сяюча поверхня»; назва птаха зумовлена його яскравим, блискучим оперенням [ЕСУМ, 2 т. с. 512]. *Hummingbird* – назва пташки колібрі в англійській мові утворена шляхом звуконаслідування – від звуку крил в польоті цієї маленької пташечки [61].

Папуга – давнє запозичення з турецької мови; тур. *paragan* «папуга» походить від ар. *babaga*, *babagha*, що є, можливо, звуконаслідувальним [ЕСУМ, 4 т., с. 285]. Англійський варіант назви птаха – *parrot* походить від французького Перро, або зменшувальне від П'єр або скорочена форма *perroquet*. Були запропоновані інші варанти походження для *perroquet*. Наприклад, такі як іспанський варіант *periquito* та італійський *parrochetto*. Зв'язок між цими різними словами заперечується. Етимологія нез'ясована.

Одуд – звуконаслідувальне утворення, від лит. *dudiikas*, *dudutis*, в основі яких лежать вигуки, що передають голос птаха (*du-du-du*, *wud-wud*) [ЕСУМ, 4

т., с. 163]. Англійська номінація цього птаха *hoopoe* також утворена шляхом ономатопії, від лат. *urupa*, що імітує крик пташки (порт. грец. *erops* «одуд») [61].

Снігур – похідне утворення слова *сніг*; назва зумовлена тим, що снігурі восени і взимку більше помітні, ніж улітку; лит. *snieginis* «снігур» (букв. «сніговий») [ЕСУМ, 5 т., с. 335]. *Bullfinch* – від фр. *bouvreuil*, складається з двох частин *bull+finch*. Англійський варіант номінації цієї пташки походить від її форми голови і шиї [61].

Бджолоїдка – від укр. «бджола», невеличкий птах, основною їжею якого є бджоли. Перед тим як з'їсти комаху бджолоїдка вправно позбавляє її небезпечного жала. Звідси і назва птаха [ЕСУМ, 1 т., с. 356]. Номінація птаха в англійській мові *bee-eater* має таку ж етимологію (птах харчується в основному бджолами) як і український її відповідник [61].

Стриж – утворена номінація внаслідок звуконаслідування. Близьке до гр. «якийсь нічний птах», лат. *strix* (род. в. *strigis*) «сова вухата, *Asio otus* L.», що зводиться до іє. *(s)trig-(*strei-g-) «дзижчати, летіти (з посвистом)» [ЕСУМ, 5 т., с. 441]. Англійський відповідник назви – *swift* походить від англ. прикметника *swift* – швидкий, від вміння птаха швидко літати [61].

Волосянка – лісова пташка, «що в'є гніздо з волосся тварин», – похідні утворення від *волос*; назви мотивуються, можливо, тим, що в сезон линяння рогатої худоби і коней пташки сідають на тварин і клюють волосся (шерсть) для гнізда [ЕСУМ, 1 т., с. 567]. *Little Stint* – англійська номінація цього птаха пов'язана з маленькими розмірами птаха [61].

Ворон – споріднене з лит. *varnas-* «ворон». Може бути звуконаслідувальним, паралельним до кореня *ker-/kor-/kr-, звідки укр. *крук*, *крук*, лат. *cornix* «ворона» (тут *corn* може відповідати псл. *vorn- щодо суфікса), днп. *hraban* «ворон» [ЕСУМ, 1 т., с. 427]. Англійська номінація цього птаха – *raven* походить від нім. «rabe» ворон; від *qer-, *qor- імітація звуків птаха, утворено шляхом звуконаслідування [61].

Вільшанка – споріднене з лит. *Alksnis* «вільха», можливо походить від *ol, *el – «жовтий, червоний». Пов’язана назва птаха з місцем, де найчастіше скупчуються птахи – на дереві, що називається вільха [ЕСУМ, 1 т., с. 399]. *Ruddock* – англійська номінація цього птаха є похідним від *ruddoc*, а пізніше середньовічного англійського *ruddok*, *robin* (*redbreast*) і перекладається буквально «червоногрудий». Англійська номінація цього птаха пов’язана з червоним кольором пір’я [61].

Гриф – хижий птах, запозичене через посередництво польської мови з латинської; з лат. *gryps* (*gry(p)his*) «гриф, грифон» – «фантастична крилата тварина з тулубом лева і головою орла»; номінація пов’язується із міфами [30]. Англійська назва цього птаха *vulture* – з фр. *voultour*, можливо, пов’язана з *vellere* «зривати, рвати». А відомо, що птах харчується м’ясом вбитих тварин, яке розриває своїм міцним дзьобом. Звідси й назва [61].

Зимородок – складна назва, утворена, очевидно, з основ *зем* (*земля*) і *родити(ся)* із значенням «той, що родиться в землі (птах гніздиться на берегах водойм у землі, вигрібаючи для гнізда нору завглибшки в метр і більше); асоціація із словом *зима* виникла, можливо, тому, що деяка частина цих птахів лишається на зимівлю й ловить рибу в ополонках та в незамерзлих місцях річок [ЕСУМ, 2 т., с. 262]. Англійський номінація *kingfisher* утворена через ту ж ознаку – через спосіб добування їжі – птах ловить рибу в річках та озерах [30].

Страус – очевидно, через посередництво російської мови запозичено з німецької; нвн. *Strauss* «страус» виводиться від пізньолат. *strutio*. Походження назви від ознаки довгої шиї, що характеризує птаха [ЕСУМ, 5 т., с. 435]. Англійський відповідник *ostrich* – від грец. *strouthion* «страус» (від *strouthos melage* «великої горобець»). Етимологія досить розмита, пропонується кілька варіантів. Греки також знали птаха як *strouthokamelos* «верблюдо-горобець», через його довгу шию і горезвісну невибіркову ненажерливість (особливо їхня звичка ковтання заліза та каменю, щоб

допомогти травленню, тенденція ховати свою голову в пісок при появі небезпеки) [30].

Ластівка – етимологічний словник подає кілька варантів походження цієї орнітонімної номінації: псл. *lasta*, *lastovica*, *lastavka*, очевидно, як і *lasica* «ласиця»; з лит. *lakstýti* «літати», *lakstús* «швидкий, прудкий», лтс. *lakstit* «стрибати, бігати вперед і назад», з ірл. *los* «хвіст»; існує також і виведення від звуконаслідувального **last-* (*glast-*, *hlast-*, *chlast-*) «стук, хлоп» або пов'язується з *lapotati* «швидко говорити»; менш обгрунтовані припущення про спорідненість з *ласка*, *ластитися*, зумовлену нібито тим, що ластівка завжди була одним з найулюбленіших птахів у слов'ян [ЕСУМ, 3 т., с. 198]. Англійська назва цього птаха *swallow* – з нім. *schwalbe*, назва в етимологічному сенсі є спірною. Всенародно розглядається як провісник літа, будування гнізд на землі або поблизу будинку вважається удачею [61].

Горобець – походить від псл. *vorbъjъ; етимологія не зовсім ясна. Мовознавці припускають, що слово звуконаслідуване. Споріднене з гр. «рід птаха», лит. *zvirblis* «горобець» (балтійські слова видозмінені контамінацією з іншими, очевидно, звуконаслідувальними словами на -*ž*, лтс. *z-*, пор. лтс. *zvadzinat* «дзвеніти») [ЕСУМ, 1 т., с. 569]. Англійська орнітонімна номінація цього птаха *sparrow* – від грец. *spergoulos* «невелика польова пташка», назва пов'язується з місцем, де найчастіше можна побачити цього птаха (поля, луки). Сумнівна гіпотеза про спорідненість назви з гот. *sparwa* «горобець», дангл. *Spearwa* [61].

Горихвістка – складне слово архаїчного типу, утворене з основ дієслова *горіти* (у формі наказ, способу 2-ої ос. одн.) та іменника *хвіст*; орнітонім названий за рудий колір хвоста і грудей, що в польоті нагадує вогонь [ЕСУМ, 1 т., с. 566]. Англійський назва цього птаха – *Redstart* (*Star finch*). Також утворення англійської номінації цієї пташки пов'язується із забарвленням пір'я [61].

Голуб – етимологія остаточно не встановлена; очевидно, розширення на -b- основи на -p-, яке перейшло потім до -i- осної: виводиться від іє. *ghel- (укр. *жовтий* і зіставляється з лит. *gulbe* «лебідь», прус, *gulbis* «лебідь», оскільки індоєвропейські назви голуба ґрунтуються часто на назвах кольорів; можлива зміна значення «жовтий» на «голубий» пояснюється при цьому паралеллю лат. *flavus* «блідо-жовтий»: двн. *blao* «голубий»; висувається також цікаве порівняння з лит. *gelumbe* «(синє) сукно». Дехто вважає спорідненим з лат. *columbus* «голуб», припускаючи давній паралелізм k : g; менш імовірні припущення про запозичення з латинської мови або з якоїсь доіндоєвропейської мови [ЕСУМ, 1 т., с. 555]. В англійській – *pigeon* – від лат. *pipere* «пищати, цвірінкати» (*pipio* «птаха, що щебече»). Імітаційного походження [61].

Горлиця – очевидно звуконаслідувального походження (пор. слн. *grléti*, *grlíti* «туркати»–про горлиць); у такому разі *d* в чеській, словацькій і польській формах з'явилося пізніше в результаті зближення з *hrdlo* (*gardlo*) «горло» [ЕСУМ, 1 т., с. 568]. Англійська номінація *turtle dove* виникла шляхом дисиміляції лат. *turtur* «горлиця», редуплікована форма імітації пташиного співу [61].

Лебідь – споріднене з двн. *albiz* «лебідь», дангл. *ielfetu*, лат. *albus* «білий», іє. *albho- «білий»; назва птаха зумовлена білим кольором його пір'я; думка про германське походження цього слова є помилковою [ЕСУМ, 3 т., с. 206]. Англійський варіант *swan* – від ст.нім. *swanaz* («співаючий»), від індоєвропейських основ *swon-/*swen- (створювати звук, співати), пов'язано із ст.англ. *geswin* («мелодія, пісня») і *swinsian* («творити мелодію»). Припускається звуконаслідувальне походження назви птаха [61].

Пінгвін – запозичене, можливо, через німецьке посередництво (н. *Pinguin*) з англійської мови; англ. *penguin* «пінгвін», мабуть, утворене з етимологічно неясного вал. *pen* (репп) «голова» і *gwyn* «білий», спорідненого з брет. *gwenn*, первісно словом *penguin* називали велику гагарку (*Plautus impennis*), зовні

дуже схожу на пінгвіна; помилкове виведення слов'янських і західноєвропейських назв пінгвіна від лат. *pinguis* «товстий, жирний, гладкий» [ЕСУМ, 4 т., с. 407]. *Penguin* – англійський відповідник, етимологія є дуже спірною, хоча часто стверджується, що номінація походить від валлійського *pen* «голова» + *gwun* «білий», що пов'язується із особливістю зовнішнього вигляду оперення птаха (білі плями над очима і на грудях, хоча спина птаха чорного кольору [30].

Горіхівка – похідні від сл. *orexъ* «горіх»; свою назву птах дістав за те, що живиться буковими, кедровими горішками й горіхами ліщини [ЕСУМ, 1 т., с. 568]. *Nutcracker* – англійський відповідник назви цього птаха, складається з двох слів: *nut* (горіх) і *cracker* (від *crack* «розколювати, ламати»), що вкладає певну інформацію про птаха в дану назву птаха: харчується горіхами, які розколює дзьобом [61].

Вільга – етимологічне походження не зовсім ясне; можливо, споріднене з лит. *volunge* «дятел», а також із свн. *wite-wall* (де *wite-* «дерево»); найчастіше зіставляється також з п. *wolas* «волати, кликати», що породило назву птаха внаслідок звуконаслідування; менш переконливе пов'язання п. *wilga* з прикметником *wilgi* «вологий», нібито птах вважався вісником дощу, «дощовий свистун» [ЕСУМ, 1 т., с. 399]. *Golden oriole* – англійський відповідник. Назва утворена від кольору забарвлення пір'я – *golden-* «золотистий», *oriole* – «рудувато-брунатний». Птах золотисто-рудого кольору [61].

Зяблик – пов'язане із рос. «зябнути» з огляду на те, що зяблик витримує холод краще, ніж інші перелітні птахи; ця ж особливість, мабуть, відбита і в науковій назві *frin-gilla* (*frigilla*) від лат. *frigus* «холод»; порівнюють ще з лит. *žibe*, *žibele* «*Fringilla cannabina*» і *žibeti* «блищати, світити», наводячи як аналогічну паралель нім. *Fink* «зяблик», *Funke* «іскра»; вважається також назвою звуконаслідувального походження [ЕСУМ, 2 т., с. 285]. Англійська назва зяблика *chaffinch* є двокореневим словом (*chaf-finch*), обидва корені

якого, наскільки в них розібрались англійські етимологи, являються звуконаслідувальними [61].

Тукан – похідне утворення від звуконаслідувального дієслова *тукати* «стукати»; назва пояснюється тим, що дятел харчується переважно личинками комах, яких добуває з-під кори хворих дерев, стукаючи дзьобом по гілках і стовбурах. Або *тукан* – запозичення із західноєвропейських мов; англ. *toucan*, фр. *toucan*, ісп. *tucan*, порт. *tucano* беруть початок в Індіанських мовах Бразилії (мова тупі), в яких відповідна назва має звуконаслідувальне походження (крик птаха передається як *tosano*, *tosano*) [ЕСУМ, 5 т., с. 671]. І англійський відповідник *toucan* також має звуконаслідувальне походження, пов'язується із стукотом дзьоба цього птаха об дерево [61].

Коровайка – очевидно, результат народно-етимологічного зближення з *коровай* якогось співзвучного тюркського слова, пов'язаного з коренем *qara* «чорний, темний» (наприклад, тур. *karaman* «темний»); від переважної більшості ібісових, як правило, світлих, цей птах відрізняється характерним темним забарвленням [ЕСУМ, 3 т., с. 336]. Англійська назва *glossy ibis* прийшла із гр. «*plegas*», що означає «коса» чи «серп», що пов'язано із довгим дзьобом і його трішки заокругленою формою, а ця особливість робить схожим його на косу. «*Ibis*» те ж саме слово в грецькій і латинській, і взято з єгипетського імені божественної птиці [61].

Беркут – запозичення з тюркських мов, у польську мову запозичено через східнослов'янське посередництво. Наявність у слові праіндоєвропейської кореня *er (or, ar) у можливіму значенні божественний, схожість назв птиці в ряді слов'янських мов: польською – *berkut*, *bircut*, тюркських та ряді інших мов. Високий ранг у міфології більшості євразійських народів свідчить про глибоку давнину слова. Зокрема, в доісламській міфології туркменів представлено божество Буркут-баба (Буркут-дивана – дослівно Буркут – вищий бог, володар хмар, блискавки і дощу, рівний за становищем самому Аллаху). Корінь *er (ar, or) зближує слово «беркут» зі словом «орел» і

словом «ворон». Очевидно, що деталі міфологічного образу Буркут-бобу зближують його прообраз – орла, з вороном і ці елементи міфології сходять до епох раннього і середнього палеоліту. Отже номінація беркута пов'язується із міфологією [ЕСУМ, 1 т., с. 175]. Англійська назва *golden ibis* походить від грец. *ibis*, священний птах Єгипту. Перша частина назви (*golden*) походить від. англ. *golden*, пов'язана із золотистим кольором пір'я на потилиці і шиї беркута [30].

Дрохва – поряд з псл. *dropja, *dropb, представленими в західно- і південнослов'янських мовах ці форми зводять до іє. **drapo-* «бігти» (за характерною ознакою дрохви, що більш здатна до швидкого бігу, ніж до польоту), як споріднені з дінд. *drati* «біжить», очевидно, слов'янського походження [ЕСУМ, 2 т., с. 133]. Англійський відповідник *Great bustard* – від *bistarde* (кремезний), номінація пов'язується із великою масою тіла і кремезними лапами [61].

Пуночка – запозичення з російської мови; р. *пуночка*, *пуначка*; є результатом видозміни форми *пунашка*, яка походить від карел. *runane* (пухнастий, густий). Припускається, що етимологічне походження назви цієї пташки пов'язане із особливістю оперення, воно у пуночки пухнасте і сама вона невеличких розмірів [ЕСУМ, 4 т., с. 634]. *Snow bunting* – англійська номінація цього птаха. Складається з двох частин – *snow* – «сніг», *bunting* пестливе «пташка, лапочка», пухкенький, кругленький, що свідчить про зовнішній вигляд птаха – маленька пухнаста пташечка, яка живе завжди поблизу з областями вічного снігу. Коли випадає багато снігу, пуночки часто з'являються у містах і селах, але поля покидають дуже неохоче, добре переносять зиму, не бояться снігу [30].

Журавель – походить від псл. *žeravjъ, споріднене з лит. *gėrvė*, лтс. *dzėrve*, прус. *gerve*, лат. *grūs*, а також дінд. *jāratē* «співає», «кличе», двн. *kerran* «кричати»; іє. **gér-* «хрипко кричати», тобто має звуконаслідувальне походження; псл. *zeravjъ тлумачиться також як результат злиття іє. **ger(a)-*

«журавель» і *avi-s «птах» [ЕСУМ, 2 т., с. 456]. Англійська номінація цього птаха *crane* походить від нім. *kranich* («кран», має зв'язок із довгим дзьобом птаха). Етимологія неясна. Можливо пов'язана із звуконаслідуванням співу птаха (від англ. *cry* – плакати), що нагадує плач [61].

Деркач – від слова *дерти*, «видавати звук *дер*» (про деркача) – утворення від звуконаслідувального дієслова *деркати*, пов'язаного з вигуком *дер*, що імітує крик птаха; відповідники з інших слов'янських мов виявляють деякі звукові відмінності звуконаслідувальної основи [ЕСУМ, 2 т., с. 40]. Англійська орнітонімна номінація *corncrake* пов'язується із особливостями їжі, про що свідчить друга частина слова – *corn* – «кукурудза» [61].

Дрімлюга – від укр. слова «дрімати». Це нічні птахи, ведуть одиночний нічний спосіб життя. Удень вони спокійно сидять (ніби сплять, дрімають) на стовбурах дерев вертикально, через що його нелегко помітити в денний час, коли він сидить нерухомо, нагадуючи сучок дерева [30]. *Nightjar* – від англ. *jar* «неприємний, різкий звук» етимологія англійської номінації пов'язується із різкими, неприємними криками птаха, які він видає вночі, тому що веде нічний спосіб життя [61].

Сокіл – загальноприйнятої етимології не має; пов'язується із звуконаслідувальним словом *сокотати*; зіставляється з дінд. *sakunáh* (*sakúnih*) «якийсь птах, великий птах»; виводиться як запозичення від ар. *sakr* «мисливський сокіл»; пов'язується з псл. *sok-*, *sociti* «переслідувати» [ЕСУМ, 5т., 345 с.]. Англійська номінація сокола *falcon* від лат. *falx* («вигнуте лезо, серп»), напевно птаха так назвали за формою дзьоба, загнутих кігтів [61].

Гоголь – «вид дикої качки», звуконаслідувальне утворення, пов'язане з *гоготати* і назвами подібних птахів іншим ступенем вокалізму типу рос. *гага*, *гагара* або редульоване утворення, пов'язане з лит. *gaigalas* «качур», лтс. *gaigala* «вид чайки», прус. *gegalis* «нурець», в основі яких можливе балт. **gagal-*, відповідне псл. **gogol-*; зв'язок з *глагол* – сумнівний [ЕСУМ, 1 т., с. 520]. Англійська номінація птаха – *goldeneye* складається з двох слів *golden*

«золотистий» і *eye* «око». Етимологія назви пов'язана із жовтим кольором (схожим до золотистого) райдужної оболонки ока цього птаха [30].

Вівсянка – горобцеподібний птах родини вівсянкових, що кублиться по всій Європі та більшій частині Азії. Пташенята харчуються переважно комахами, дорослі птахи – насінням вівса, кукурудзи, звідки і назва птаха [ЕСУМ, 1 т., с. 120]. Етимологія англійської номінації *corn bunting* (від *corn* «кукурудза», *bunting* «пташка») також пов'язується із їжею птаха [61].

Берегівка – пташка, яка зазвичай гніздиться на берегах річок та озер [ЕСУМ, 1 т., с. 217], англійський відповідник – *bank swallow* має таку ж етимологію (*bank* – берег, насип, *swallow* – ластівка) ‘пташка, що гніздиться у норах, які робить на насипах’ [Webster, I, p. 172].

Канарейка – від франц. *canari* – висхідне до фразеологізму *avis canaris* «птица канарская» [ЭСРЯ: с. 849]. *Canary-bird* [Webster, II, p. 1086] птах завезений з Канарських островів), етимологія цих орнітонімних номінацій теж збігається.

Морський орел – птах харчується рибою, то зустрічається лише поблизу морів, озер, річок. Звідси і назва [ЭСРЯ: с. 421]. Англійський відповідник – *sea eagle* (*sea* – море; досл. означає те саме) [61].

Кропивник – (діалектні назви – королик, мишачий король, горішок, попадик, лозяночка, задерихвіст) назва пов'язана, мабуть, з місцеперебуванням: птах тримається завжди близько до землі, постійно шмигає, перепурхує в заростях кропиви, малини, папороті тощо [ЕСУМ, 3 т., с. 234]. *Typical warbler* – етимологію цієї орнітонімної номінації лексико-семантичні джерела не фіксують [Webster, II, p. 1086].

Зміїд – птах харчується зміями, звідти і назва. [ЕСУМ, 2 т., с. 418] Англійський відповідник *short-toed snake eagle* (*snake* – змія, *eagle* – орел) ‘живиться особливо зміями і земноводними’. Етимологія збігається [Webster, II, p. 1086].

Осоїд – назва цього хижого птаха пов’язана з характером живлення, ‘птах часто розриває гнізда бджіл і ос, щоб з’їсти їхні личинки’ [ЕСУМ, 4 т., с. 358]. Англійський відповідник – *honey buzzard* (*honey* – мед, *buzzard* – від старого французького *buisart* «канюк, лунь, поступається яструб», від латинського *buteonem*, знахідний від *buteo* – вид яструба, можливо, з *art* суфіксом – той, який здійснює певні дії або володіє певною якістю [61]).

Бородач [ЕСУМ, 1 т., с. 367] і англійський його відповідник *bearded vulture* – названі за однією і тією ж самою зовнішньою ознакою: у птаха під дзьобом ростуть пір’їни, що нагадує бороду [61]).

Кривоніс – птах з дзьобом викривленої форми [ЕСУМ, 3 т., с. 387]; англ. відповідник – *crossbill* (*cross* – хрест, *bill* – дзьоб) збігається за внутрішньою формою слова [61]).

Шилохвіст [30] та англійський відповідник *pintail* (*pin* – шпилька, *tail* – хвіст) повністю збігаються за внутрішньою формою слова [61]).

Стінолаз – назва пов’язана із особливостями поведінки птаха – відрізняється від інших птахів манерою лазити по стінах скель, часто змахуючи крилами. [СУМ, II, с. 489]. Англійський відповідник – *wall creeper* (*wall* – стіна, *to creep* – повзати). Внутрішня форма збігається з українським найменуванням цього птаха.

Серед прикладів такого виду найбільш численними виявилися такі, що мотивовані зовнішньою ознакою. Це пояснюється тим, що ця ознака насамперед впадає в очі й викликає відповідні уявлення про денотат. Закономірним є той факт, що з певними птахами в різних мовах виникають і розбіжні асоціації, покладені в основу назв. Порівняймо: укр. *дубоніс* (зовнішня ознака: ‘з товстим конусоподібним дзьобом’ [СУМ, II, с. 430]) – англ. *barley bird* (їжа: *barley* – ячмінь і *bird* – птах, ‘харчується ячменем’ [61]); укр. *вільшанка* – (місця розповсюдження: пов’язана назва птаха з місцем, де найчастіше скупчуються птахи – на дереві, що називається вільха [ЕСУМ, 1 т., с. 399] та *ruddock* – (є похідним від *ruddoc*, а пізніше середньовічного

англійського ruddok, robin (redbreast) і перекладається буквально як червоногрудий. Зовнішня ознака: англійська номінація цього птаха пов'язана з червоним кольором пір'я [61].

2.2. Зіставний аналіз семантичних ознак, покладених в основу орнітонімів в англійській та українській мовах

За внутрішньою формою виявлено як спільні так і відмінні риси слів-відповідників англійських та українських орнітонімів. Основними ознаками в називанні лексико-семантичної групи «назви птахів» в нашому дослідженні визначено такі: місця розповсюдження; час, коли можна побачити (темпоральна ознака); особливості їжі; зовнішня ознака (колір, розмір, форма частин тіла); поведінка птаха, спосіб життя, спів птаха, та група орнітонімних номінацій, що пов'язуються з міфами. Випадки збігу мотивованості свідчать, що назви утворені на основі одних і тих же особливостей певного птаха.

Проаналізувавши 206 орнітонімних номінацій, їх можна так покласифікувати за ознаками, які лягли в основу найменувань птахів:

– **місце розповсюдження:** *вільшанка, берегівка, канарейка, кропив'янка, морський орел, bank swallow, canary-bird, sea eagle sparrow;*

– **зв'язок з міфами:** *гриф та беркут;*

– **темпоральна ознака:** *жайворонок, зимородок, снігур, nightingale, nightjar;*

– **спосіб життя:** *орел, зяблик, дрімлюга, eagle, kingfisher, snow bunting;*

– **поведінка птаха** (дія, яку виконує): *дрохва, стінолаз, козодій, волосянка, трясихвіст ластівка, тукан, стриж, дятел, wagtail, woodpecker, grebe, duck, swift, toucan, ostrich, penduline titmouse, wall creeper, humming bird;*

– **особливості їжі:** бджолоїдка, осоїд, змієїд, горіхівка, вівсянка, *barley bird, bee-eater, nutcracker, corncrake, corn-bunting, vulture, short-toed snake eagle, honey buzzard*;

– **спів птаха:** гагара, вільга, журавель, деркач, сокіл, гоголь, лелека, качка, дрізд, сорока, бугай, сова, одуд, ворона, горобець, горлиця, *bittern, jay, owl, hoopoe, raven, pigeon, swan, chaffinch, crane, turtle dove, cuckoo*;

– **зовнішність птаха:** шилохвіст, жовтобрюшка, кривоніс, бородач, зозуля, пірникоза, пелікан, соловей, синиця, сойка, колібри, страус, дубоніс, горихвістка, голуб, лебідь, пінгвін, коровайка, пуночка, *bearded vulture, crossbill, pintail, stork, black diver, pelican, blackbird, magpie, titmouse, bullfinch, little sting, ruddok, redstart, penguin, golden oriole, glossy ibis, great bustard, falcon, goldeneye*.

При дослідженні 206-ти орнітонімних номінацій ми виявили, що більша половина номінацій (160) не співпадають за ознаками у порівнюваних мовах, що лягли в основу найменувань одного і того ж птаха: *ruddok* (зовнішність птаха) – *вільшанка* (місця розповсюдження), *sparrow* (місця розповсюдження) – *ластівка* (поведінка птаха); *swift* (поведінка птаха) – *стриж* (поведінка птаха), *humming bird* (поведінка птаха) – *колібри* (зовнішність птаха); *vulture* (особливості їжі) – *гриф* (зв'язок з міфами), *golden ibis* (зовнішність птаха) – *беркут* (зв'язок з міфами); *lark* (етимологія неясна) – *жайворонок* (темпоральна ознака), *kingfisher* (спосіб життя) – *зимородок* (темпоральна ознака), *bullfinch* (зовнішність птаха) – *снігур* (темпоральна ознака), *nightingale* (темпоральна ознака) – *соловей*, *nightjar* (темпоральна ознака) – *дрімлюга* (спосіб життя); *chaffinch* (спів птаха) – *зяблик* (спосіб життя), *snow bunting* (спосіб життя) – *пуночка* (зовнішність птаха); *little stin* (зовнішність птаха) – *волосянка* (поведінка птаха), *great bustard* (зовнішність птаха) – *дрохва* (поведінка птаха), *duck* (поведінка птаха) – *качка* (спів птаха), *ostrich* (поведінка птаха) – *страус* (зовнішність птаха); *barley bird* (особливості їжі) – *дубоніс* (зовнішність птаха), *corncrake* –

деркач; black diver (зовнішність птаха) – *гагара* (спів птаха), *golden oriole* (зовнішність птаха) – *вільга* (спів птаха), *falcon* (зовнішність птаха) – *сокіл* (спів птаха), *goldeneye* (зовнішність птаха) – *гоголь* (спів птаха), *stork* (зовнішність птаха) – *лелека* (спів птаха), *blackbird* (зовнішність птаха) – *дрізд* (спів птаха), *magpie* (етимологія неясна) – *сорока* (спів птаха), *sparrow* (етимологія неясна) – *горобець* (спів птаха), *swan* (спів птаха) – *лебідь* (зовнішність птаха), *cuckoo* (спів птаха) – *зозуля* (зовнішність птаха); *jay* (етимологія неясна) – *сойка* (зовнішність птаха), *pigeon* (спів птаха) – *голуб* (зовнішність птаха), *кропив'янка* (місця розповсюдження) – *typical warbler* (етимологія неясна).

Зустрічаються серед аналізованих орнітонімів і випадки збігу у двох мовах асоціацій, покладених в основу орнітонімних номінацій. Виявлено 46 таких найменувань за п'ятьма ознаками: **спів птаха** – *bittern* – *бугай*, *turtle dove* – *горлиця*, *owl* – *сова*, *raven* – *ворона*, *crane* – *журавель*, *hoopoe* – *одуд*; **поведінка птаха**: *wagtail* – *трясхвіст*, *woodpecker* – *дятел*, *grebe* – *пірникоза*, *toucan* – *тукан*; **зовнішність птаха**: *pelican* – *пелікан*, *redstart* – *горихвістка*, *penguin* – *пінгвін*, *glossy ibis* – *коровайка*; **місце розповсюдження**: *bank swallow* – *берегівка*, *canary-bird* – *канарейка*, *sea eagle* – *морський орел*; **особливості їжі**: *bee-eater* – *бджолоїдка*, *nutcracker* – *горіхівка*, *cornbunting* – *вівсянка*; **спосіб життя**: *eagle* – *орел*.

Крім наведених, виявлено випадки, коли в одній мові внутрішня форма у слові є яскравою або стертою, що встановлюється за словниками, а в іншій – невстановленою, оскільки назви можуть бути через історичну віддаленість не внесеними до етимологічних словників. Виявлено 22 такі орнітонімні одиниці. Наприклад, укр. *ремез* (невстановлена внутрішня форма), англ. *penduline titmouse* (*titmouse* – синиця, *pendulous* – висячий – синиця, яка буде висячі гнізда за формою сумки), *spotted towhee*, *bobolink*, *yellow-rumped cacique*, *wrenthrush*, *maui parrotbill*, *livi*, *prunella rubida*, *brambling*, *pin-tailed*

whydah, green-winged pytilia, white-billed buffalo weaver, afghan snowfinch, yellow-spotted petronia, chestnut sparrow, socotra sparrow [CDO, p. 22].

Серед назв з яскравою, тобто прозорою, етимологією численнішою є кількість українських орнітонімів порівняно з англійськими. З розмитою внутрішньою формою, або мають кілька варіантів походження, виявлено більше назв в українській мові порівняно з англійською (напр. *горобець, вільга, сойка, дятел, соловей, пінгвін, вільга, голуб, синиця, козодой, European nightjar, ostrich, crane, swallow, cape sugarbird, asian fairy-bluebird*) [CDO: p. 22].

Кількість назв з невстановленою внутрішньою формою є численнішою в англійській мові порівняно з українською (напр. *nanuga, сокіл, crane, lark, magpie, parrot, typical warbler, kordofan rufous sparrow, abd al-kuri sparrow, rufous-bellied niltava, california gnatcatcher*) [CDO: p. 31; 61].

2.3. Когнітивно-ономасіологічний підхід до зіставного аналізу орнітонімних композит в англійській та українській мовах

Зіставний аналіз англійських та українських орнітонімних композит у рамках досліджень когнітивної ономасіології передбачає встановлення когнітивно-ономасіологічної відповідності як «ступеня збігу ономасіологічної структури, когнітивно-ономасіологічного механізму утворення найменування у різних мовах» [5; 13, с. 208]. Особлива увага при цьому звертається на інтерпретацію та зіставлення концептуальних структур, що віддзеркалюють у семантиці порівнюваних орнітонімних номінацій знання про мовну картину світу.

Аналіз компонента-орнітоніма у порівнюваних композитних утвореннях дає можливість виявити, який фрагмент концептуальної моделі предметного значення знайшов вираження в ономасіологічній структурі орнітонімної композити тієї чи іншої мови [5].

Таким чином, кінцевою метою проведення зіставного аналізу орнітонімних композит в англійській та українській мовах у когнітивно-ономасіологічному аспекті є викриття етнічно-мовних специфік менталітету кожної нації, та віднайдення точок їхньої лінгвосвітоглядної дотичності на основі встановлення відповідності структур репрезентації знань, об'єктивованих в ономасіологічній структурі орнітонімно-композитного утворення.

В аспекті словникової еквівалентності селекція мотиваторів в ономасіологічних структурах слів порівнюваних мов, засвідчує повну, часткову когнітивно-ономасіологічну відповідність та повну невідповідність мотивуючих баз еквівалентів. Разом з тим, існує певна кількість одиниць, які становлять пласт безеквівалентної лексики, що формують так звані ономасіологічні лакуни – «відсутність номінативних засобів найменування об'єкта» [5; 13, с. 215].

В процесі дослідження ми виявили кілька прикладів повністю відповідних еквівалентів, які і співпадають за ономасіологічними ознаками, мають ідентичні компоненти та семантично тотожні.

Повністю відповідні за ономасіологічну структуру орнітонімні композити у порівнюваних мовах визначаються через повну ідентифікацію її компонентів та семантичну тотожність ономасіологічних ознак: *pintail* (pin – шпилька, tail – хвіст) – «the sharp-tailed grouse of the great plains and Rocky Mountains (*Pediacætes phasianellus*)» [NWDEL: p. 987] та *шилохвіст* (шило та хвіст) «птах родини качиних, що має видовжений тулуб з голчастим хвостом» [СУМ: с. 462]; *wagtail* – «any one of many species of Old World singing birds belonging to *Motacilla* and several allied genera of the family *Motacillidæ*. They have the habit of constantly jerking their long tails up and down» [WDEL], та *трясихвіст* «невеликий птах ряду горобиних з довгим рухливим хвостом» [СУМ: с. 305], *bee-eater* та *бджолоїдка* [61].

Слід відразу зауважити, що відсутність форманту в одній мові і його наявність в іншій при спільній позиції у ментально-психонетичному комплексі не є критерієм розмежування композитних утворень. Дане твердження базується на декількох принципах:

а) відмінність статусу граматичного устрою обох мов: аналітичний (для англійської) та синтетичний (для української);

б) відсутність форманту не свідчить про відсутність базису, бо найменування категоріально завжди забезпечене частиномовною належністю, а, отже, порівнюваним композитам можна надати статус повністю відповідних на підставі їхньої належності до спільної граматичної категорії;

в) дія принципу еквіфінальності в композитології, що у нашому випадку свідчить про складність твердження того, чи компонент з формантом *-ed* є дієслівною основою чи основою іменника.

Умовно орнітонімні композити даного типу діляться на дві групи:

а) ті, що описують зовнішні ознаки птахів, напр.: *red-tailed hawk* (червонохвостий яструб), *bearded vulture* (бородач), *black-tailed godwit* (грищик великий), *spotted nutcracker* (кедрівка) [61];

б) ті, які описують поведінку птаха: *black-winged pratincole* (дерухвіст) [61]. Їх виявлено дуже мало серед досліджуваних орнітонімних номінацій, але все ж вони є.

Частково відповідні за ономасіологічною структурою орнітонімні композити у порівнюваних мовами поділили на групи:

1) орнітонімні композити, нетотожні за ономасіологічною ознакою при збігові з іншою у парах «композита – дериват». Часткова відповідність орнітонімних композит у парі «композита – дериват» обумовлена селекцією однакових слотових місць мотиваторів. Натомість, невідповідність ономасіологічних ознак обумовлена ономасіологічною імплікацією [15; 14, с. 75-77] неколоративного компонента мотивуючої бази. Ономасіологічна

імплікація може бути детермінована ширшим екстенціоналом слова в одній мові та вузким в іншій. Наприклад: *greenfinch* – «the Texas sparrow *Embernagra rufivirgata*, in which the general colour is olive green, with four rufous stripes on the head)» [NWDEL: p. 451] та *зеленушка* або *зеленяк* – «рід птахів родини в'юркових, ряду горобцеподібних, що має оливково-зелене забарвлення, з домішкою жовтого на крилах» [СУМ: с. 555].

2) орнітонімні композити, які на рівні ономасіологічної ознаки не збігаються, але збігаються на рівні ономасіологічного базису в парі «композита – композита»:

crossbill (cross – хрест, bill – дзьоб) «A bird of the genus *Loxia*, allied to the finches. The bill of this bird is strongly curved» [NWDEL: p. 241] та *кривоніс* «невеличкий лісовий птах родини в'юркових із сильно загнутим на кінці дзьобом. Всі птахи мостять гнізда і виводять діток навесні, а кривоніс зимою» [СУМ: с. 341].

Часткова когнітивно-ономасіологічна відповідність орнітонімних номінацій у парі «композита – композита» семантично встановлюється між невідповідними ономасіологічними ознаками на основі спільної позиції у ментально-психонетичних комплексах відповідних мотиваторів.

3) орнітонімні композити, які містять в собі інверсію ономасіологічних ознак: напр. *Arctic tern* і *крячок полярний*, *turkey vulture* та *грифіндичка* [61; 30].

4) орнітонімні композити в парі «дериват – словосполучення», які на рівні ономасіологічної ознаки збігаються, але різні за конструкцією (розчленована конструкція словосполучення на протиположності дериватній структурі): *берегівка* – *bank swallow*, *канарейка* та *canary bird*, *бородач* та *bearded vulture* [31; 38].

Часткова відповідність може встановлюватись і у парі «композита – словосполучення». У цьому випадку ми маємо справу з лексичним значенням розчленованої конструкції на протиположності однослівній композитній структурі.

Здійснений нами аналіз дає змогу вичленити два рівні еквівалентності орнітонімної композити словосполученню.

До першого рівня належать ті композити, ономасіологічні ознаки яких повністю відповідають компонентам словосполучення. Сюди віднесемо орнітонімні композити, повністю співвіднесені з еквівалентною синтаксичною конструкцією. Серед проаналізованих нами орнітонімів виявили лише один приклад першого рівня. Наприклад: *стінолаз* та *wall creeper* [31; CDO].

Другий рівень складають орнітонімні композити та словосполучення, еквівалентність яких забезпечується відповідністю однієї ономасіологічної ознаки до одного із компонентів синтагми. Наприклад: *зміїд* та *short-toed snake eagle*, *буревісник* та *stormy petrel* [СУМ, с. 387; CDO].

У випадку, якщо у мовах збігаються мотиватори орнітонімних найменувань, міжсемантичні відносини невідповідних ономасіологічних ознак будуються на основі а) гіперо-гіпонімичних кореляцій, наприклад: *blackbird* та *чорний дрізд*; б) суміжності локатива та еквоніма, наприклад: *green-beak* та *зелений дятел* [5; CIDE].

Повна когнітивно-ономасіологічна невідповідність визначається через розбіжність всіх ономасіологічних ознак орнітонімних композит. Повністю невідповідні еквіваленти у парі «композита – композита» можна поділити на ті, що актуалізують спільні семи між двома або хоча б між однією ономасіологічною ознакою, наприклад: *redstart* – «an Eurasian and North African songbird related to the chats, having a reddish tail and underparts» («start» у давньоанглійській мало значення «хвіст») [CIDE:1134] та *горихвістка* – «невеликий співочий птах родини дроздів з жовтогарячим хвостом» [СУМ:129] (складне слово архаїчного типу, утворене з основ дієслова *горіти* та іменника *хвіст*; назву дано за рудий колір хвоста, задіяна асоціативна низка – предикат «горіти» > «вогонь» > «кольору вогню»).

Найбільшу кількість становлять орнітонімні композити, ономасіологічні ознаки яких при повній невідповідності компонентам деривату або словосполучення не виказують жодних семантичних відношень, наприклад: *redwing* та *дрізд білобровий*, *деркач* та *corncrake*, *соловей* та *nightingale*, *чайка* та *seagull*, *woodcock* та *слуква*, *European nightjar* та *козодій*, *spoonbill* та *косар* та ін. [СУМ; CEOED; FDF].

Вибір мотиватора у цьому випадку є результатом відмінних пізнавальних позицій номінатора щодо означуваного об'єкта, вичленення таких його властивостей, що є характерними для менталітету, поведінки, культурологічного оточення тощо представників даної нації. Еквівалентність у даному випадку утримується за рахунок якихось міжетнічно опосередкованих зв'язків і характеризується як спільне інтернаціональне усвідомлення даного факту, становлячи своєрідний маргінальний етноконцепт, що при спільній позиції відображає особливості ментального та крос-культурального розмежовування.

Ще виділимо групу орнітонімних композит, що не мають в іншій мові еквівалентного відповідника і складають пласт так званої безеквівалентної лексики. Напр.: *spotted towhee*, *bobolink*, *yellow-rumped cacique*, *wrenthrush*, *maui parrotbill*, *livi*, *prunella rubida*, *brambling*, *pin-tailed whydah*, *green-winged pytilia*, *white-billed buffalo weaver*, *afghan snowfinch*, *yellow-spotted petronia*, *chestnut sparrow*, *socotra sparrow*, *kordofan rufous sparrow*, *abd al-kuri sparrow*, *rufous-bellied niltava*, *cape sugarbird*, *california gnatcatcher*, *asian fairy-bluebird*. [31; 34; 44]. Досить немалою кількістю безеквівалентної лексики можна пояснити фактом експансії англійської мови на територію не тільки європейського ареалу, а й далеко за його межі. Обслуговуючи багато націй по всьому світу, англійська мова, безперечно, відображає територіальні, культурні, ментальні та інші особливості таких етносів, що мають мало спільного з українським. Когнітивно-ономасіологічний підхід до зіставного аналізу орнітонімних композит якраз і дає змогу вичленити ці особливості на підставі безеквівалентної лексики.

Висновки до розділу 2

У другому розділі магістерської роботи здійснено зіставний аналіз орнітонімів в англійській та українській мовах з огляду на їх внутрішню форму, а також проведений контрастивний аналіз орнітонімних композит в зіставлюваних мовах з когнітивно-ономасіологічним підходом.

В результаті зіставного аналізу орнітонімів в обраних мовах, було виявлено основні ознаки, покладені в основу найменування птахів. Встановлено, що вирішальну роль у формуванні назв птахів у двох мовах відіграють такі ознаки: місця розповсюдження, темпоральна ознака, особливості їжі, зовнішності, поведінки, спів, звук крил в польоті, зв'язок із міфами. Через внутрішню форму (ВФ) слів визначено ті ознаки, на основі яких створена певна назва, тобто її мотивованість. За внутрішньою формою (ВФ) виявлено як спільні так і розбіжні риси слів-відповідників англійської та української мов.

Порівнюючи лексеми-орнітони англійської і української мови, з'ясовано, що серед прикладів (206) і в англійській і українській мові найбільш численними виявилися такі, що мотивовані **зовнішньою ознакою** – 87 номінація. Також багато номінацій орнітонімів мотивовані й ознакою **спів птаха** – 32 номінацій. Ознака **поведінка птаха** лягла в основу 25-ти аналізованих орнітонімних номінацій; **особливості їжі** – 19 номінацій; **темпоральна ознака** – 7; ознаки **місця розповсюдження** – 6; **спосіб життя** – 4; із **міфами** пов'язано 2 орнітонімні номінації.

Зустрічаються серед аналізованих орнітонімів і випадки збігу у двох мовах асоціацій, покладених в основу найменування одного і того самого птаха. Виявлено 46 таких найменування за п'ятьма основними ознаками: ознака **спів птаха** – *bittern* – бугай, *turtle dove* – горлиця, *owl* – сова, *raven* – ворона, *crane* – журавель, *hoopoe* – одуд; ознака **поведінка птаха**: *wagtail* – трясихвіст, *woodpecker* – дятел, *grebe* – пірникоза, *toucan* – тукан; ознака

зовнішність птаха: *pelican* – пелікан, *redstart* – горихвістка, *penguin* – пінгвін; ознака **особливості їжі:** *bee-eater* – бджолоїдка, *nutcracker* – горіхівка, *cornbunting* – вівсянка, *glossy ibis* – коровайка; ознака **спосіб життя:** *eagle* – орел.

Всі інші 160 англійських та українських орнітонімні номінації не збігаються за асоціаціями, що лягли в основу найменувань птахів. Етимологію 22-х орнітонімних номінацій із 206-ти досліджуваних не фіксують лексикографічні джерела. Серед наведених прикладів виявлено випадки, коли в одній мові ВФ у слові є яскравою, що встановлюється за словниками, а в іншій – невстановленою, оскільки назви можуть бути через історичну віддаленість не внесеними до етимологічних словників. Серед назв з яскравою, тобто прозорою, етимологією численнішою є кількість англійських орнітонімів порівняно з українською, в якій є досить багато орнітонімних номінацій із розмитою внутрішньою формою. Із недослідженою етимологією виявлено більше назв в англійській мові, ніж в українській.

Проведений контрастивний аналіз орнітонімних композит в англійській та українській мовах з когнітивно-ономасіологічним підходом виказує неоднорідну відповідність їхніх еквівалентів. Найбільш характерною є часткова когнітивно-ономасіологічна відповідність, суть якої обумовлена вибором номінатора тотожних мотиваторів, що актуалізують одну спільну позицію у ментально-психонетичному комплексі. Найбільшу кількість серед досліджуваних орнітонімів складають частково еквівалентні орнітонімні номінації. Повна відповідність, що є найменш численною, все ж таки підкреслює факт належності англійської та української мов до мовних груп, що входять до спільного лінгво-культурного ареалу. Сам же характер відповідності обумовлений як процесами міжмовних контактів (запозичення, калькування тощо), так і актуалізацією спільної пізнавально-номінативної позиції щодо певних реалій об'єктивного світу. Досить немалу кількість

безеквівалентної лексики можна пояснити фактом експансії англійської мови на територію не тільки європейського ареалу, а й далеко за його межі. Обслуговуючи багато націй по всьому світу, англійська мова, безперечно, відображає територіальні, культурні, ментальні та інші особливості таких етносів, що мають мало спільного з українським.

РОЗДІЛ 3

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-ОРНІТОНІМОМ

3.1. Англо-українські фразеологічні еквіваленти

До міжмовних фразеологічних еквівалентів належать різномовні фразеологічні одиниці з тотожною семантикою, структурно-граматичною організацією і з тотожним компонентним складом. Внаслідок значного розходження внутрішньоструктурних ознак української та англійської мов для досліджуваного матеріалу не характерні абсолютно тотожні фразеологічні еквіваленти.

В залежності від відмінностей в плані вираження ступінь збігу міжмовних фразеологічних еквівалентів може проявлятися наступним способом:

- 1) повна еквівалентність, тобто повна співвідносність плану вираження і плану змісту фразеологічних одиниць;
- 2) часткова еквівалентність, яка характеризується незначними відмінностями в плані вираження фразеологічних одиниць тотожної семантики.

А) Повні еквіваленти

Повними еквівалентами можна вважати фразеологічні одиниці англійської та української мов, що мають однакові сигніфікативно-денотативне значення, суб'єктивно-оціночну, функціонально-стилістичну і емоційно-експресивну конотацію, структурно-граматичну організацію і компонентний склад. При цьому збіг структурно-граматичної організації англійських і українських фразеологічних одиниць має на увазі врахування специфіки типологічних ознак, які притаманні одній мові і не характерні для іншої. Однакове сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-

оціночна конотація оприділяються рівним набором інтегральних і диференціальних сем.

Високий ступінь фразеологічної еквівалентності демонструють українська фразеологічна одиниця на позначення риси характеру людини *гордий як павич* і її англійський відповідник *(as) proud as a peacock* [29]. На перший погляд, ці фразеологічні одиниці здаються абсолютно еквівалентними, оскільки збігається їх образність, значення, функціонально-стилістична і експресивно-емоційна конотації. Проте існують певні розбіжності у структурно-граматичній будові і компонентному складі. Зазначимо, що ряд українських порівняльних фразеологізмів часто вживається зі словами, що не входять до складу цих порівняльних фразеологічних одиниць. У фразеологізмі *гордий як павич* [34] прикметник *гордий* до складу фразеологізму не входить. Крім того, спостерігається незначна невідповідність компонентного складу зіставляваних фразеологічних одиниць. Український фразеологізм *як павич* складається з двох компонентів: 1) *як* – сполучник, 2) *павич* – іменник. В англійському еквіваленті налічуємо чотири компоненти: 1) *as* – сполучник (повторюється двічі), 2) *proud* – прикметник, 3) *a* – артикль, 4) *peacock* – іменник.

Кількість повнозначних слів в обох фразеологізмах неоднакова: одне в українському і два в англійському. Наявність артикля в англійській фразеологічній одиниці не впливає ні на її значення, ні на стилістичне забарвлення, ні на образність.

Зробивши таке зіставлення, робимо висновки, що коли незначні граматичні чи компонентні розбіжності не впливають на внутрішню сторону, не змінюють значення, образності, суб'єктивно-оцінної конотації і стилістичного забарвлення фразеологічних одиниць, то їх можемо вважати повними фразеологічними еквівалентами. Наведемо ще приклади: *white crow* [29] – *біла ворона* [34] в значенні «людина, яка за зовнішністю та поведінкою відрізняється від інших». Ці два фразеологізми відносяться до міжстильових і

нейтральних одиниць, побудовані на однаковому образі (тому збігається емоційно-експресивна конотація), однаковий і їх компонентний склад. Сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оціночна конотація виражаються набором лише інтегральних сем зовнішності і поведінки людини, негативної оцінки і семи відмінності, неподібності в зовнішності і поведінці.

Фразеологічні одиниці *dove of peace* [29] і *голуб миру* [34] також вступають у відношення повної еквівалентності, збігаючись по сигніфікативно-денотативному значенню, позитивній оціночній конотації, емоційно-експресивній конотації («піднесена» емоційна конотація).

У наші дні досить складно сказати, чому у багатьох культурах символом миру став саме голуб. У східних країнах ці птахи здавна вважалися священними посланцями богів. Вважається, що наші предки вважали, ніби у голубів відсутній жовчний міхур. А жовч, за їх уявленнями, була причиною складного, поганого характеру. Тобто виходить, що голуби жили в постійному мирі і дружбі. Однак цілком можливо, що вираз «голуб миру» пішло зовсім не звідси. Може бути, справа в тому, що голубі по природі своїй нешкідливі істоти, що володіють гарною зовнішністю і прекрасною звичкою цілуватися дзьобами. Голуби зустрічаються в біблійних сюжетах. Так, в легенді про Ноїв ковчег звістку про закінчення всесвітнього потопу приносить голубка. Фразеологізм «голуб миру» зобов'язаний своєю сучасною популярністю і популярністю французькому художнику П. Пікассо, завдяки якому Перший Всесвітній конгрес прихильників миру обзавівся прекрасною емблемою – білим голубком, що несе в своєму дзьобі зелену оливкову гілочку. З тієї пори виникла чудова традиція - під час проведення міжнародних фестивалів молоді в небо випускають тисячі білих голубів.

Фразеологічні одиниці *Sing like nightingale* [40] і *співати, як соловей* [40] в значенні «з надмірним запалом, довго і красномовно висловлюватися, говорити про що-небудь». Ці фразеологічні одиниці являються повними

еквівалентами. Ці два фразеологізми відносяться до міжстильових і нейтральних одиниць, побудовані на однаковому образі (тому збігається емоційно-експресивна конотація), однаковий і їх компонентний склад. Однакова і їх структурно-граматична організація: обидві фразеологічні одиниці відносяться до класу дієслівних фразеологічних одиниць.

Наведемо ще кілька прикладів повної еквівалентності фразеологічних одиниць в англійській та українській мовах:

as black as a crow – чорний, як ворона [29];

eat like a bird – їсти, як пташка [29];

an early bird – рання пташка [29];

a bird is known by its song – птаха пізнають по пісні [32];

as free as a bird – вільний як птах [32];

as testy as an old cock – запальний як старий півень (тобто дратівлива, запальна людина [32];

a bird in the hand - означає щось реальне, надійне, вірне діло [32];

a bird in the bush – дослівно перекладається як «пташка в кущі», що означає – оманлива мрія, химера, в українській відповідник – *синиця в руках* [32].

The heart beats as quick as a fluttering bird (as a bird's wing) – серце б'ється так швидко, як тремтлива птаха (як крило птаха). Порівнюючи з польотом птаха і його крилами, в англійській мові позначають хвилювання людини, переживання [32].

As swift as a swallow – швидкий, як ластівка. Ластівка – птах, що швидко літає, тому англійці на цьому роблять акцент і використовують назву цієї пташки у фразеологізмах, де йдеться про швидкість, спритність [32].

Повних фразеологічних еквівалентів порівняно небагато, що, ймовірно, можна пояснити належністю порівнюваних мов до різних систем.

Б) Часткові фразеологічні еквіваленти

Часткові фразеологічні еквіваленти характеризуються незначними відмінностями в плані вираження тотожної семантики, які можуть носити компонентний чи морфологічний характер. В більшості випадків зачіпають лише компонентний склад фразеологічних одиниць, причому, як показують приклади, в якості розрізнявальних компонентів, як правило, виступають лексеми подібної поняттійної та суміжної семантики.

Серед часткових еквівалентів в свою чергу можна виокремити **3 підгрупи.**

До **першої підгрупи** належать фразеологічні одиниці англійської та української мов, які відрізняються лише одним компонентом суміжної семантики [1, с. 97].

Можна порівняти фразеологічні одиниці *like water of a duck's back* [38] – «дарма, байдуже, нічого не діє на когось, вийти сухим з води» і *як з гуся вода* [34]. Мають однакове семантичне значення. І в англійській, і в українській фразеологізми відносяться до міжстильових одиниць, мають позитивну оцінку конотацію. За структурно-граматичною організацією теж збігаються: обоє належать до ад'єктивних фразеологічних одиниць. Компоненти, які відрізняються: «*duck's back*» і «*гусак*». В англійській мові вживається більш дослівна форма опису. В обох фразеологізмах мається на увазі пір'я птаха, змащене жиром, яке не намокає, але в англійській мові вжито більш більш уточнене поняття, а в українській мові – більш узагальнене. *A cock is brave on his own dunghill* – досл. Півень хоробрый на своїй купі гною, в значенні «кожен хоробрый в своєму середовищі» [38]. Український відповідник – *і півень в своєму хліві сміливий* [34]. В цій підгрупі часткових еквівалентів спостерігається цілковитий збіг плану змісту при незначних розходженнях в плані вираження: збіги сигніфікативно-денотативного значення і суб'єктивно-оцінної конотації (однаковий набір семантичних ознак), їх функціонально-стилістичної і емоційно-експресивної

конотації і структурно-граматичної організації. Компонентний склад фразеологізмів характеризується близькою схожістю. Відмінності, які присутні в компонентному складі не впливають на образність фразеологічних одиниць в результаті схожості їх семантики і не тягнуть за собою змін в емоційно-експресивній конотації [1, с. 98].

До другої підгрупи часткових фразеологічних еквівалентів в англійській та українській мовах належать фразеологічні одиниці, які відрізняються одним компонентом суміжної (несуміжної) семантики при наявності варіюючих компонентів. Розглянемо наступні приклади. Англійський фразеологізм *hawk will not pick out hawks' eyes* [38]; в значенні «дурні люди легко розуміють один одного і намагаються дотримуватись взаємних інтересів» вступає у відношення часткової еквівалентності з українським фразеологізмом *ворон ворону ока не виклює* [34]. Ці два фразеологізма збігаються за значенням, стилістичною спрямованістю і близькі за образністю, їх граматична структура співпадає, але дещо розбігаються лексичним складом. Сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінна конотація зіставлюваних фразеологічних одиниць оприділяються однаковим набором семантичних ознак. Два фразеологізма відносяться до міжстильових одиниць, мають позитивну оціночну конотацію. І в англійській, і в українській мовах однакова їх структурно-граматична організація: обидві фразеологічні одиниці відносяться до класу дієслівних фразеологічних одиниць. Компоненти, які відрізняються «hawk» і «ворон», але мають спільне значення «птахи». В англійській фразеологічній одиниці вжитий орнітонім *hawk*, що перекладається як *яструб*. А в українській – використано орнітонім *ворон*. Наведемо ще кілька прикладів, які належать до другої підгрупи часткових еквівалентів. Наприклад *kill the goose that laid the golden eggs* – *вбити курку, що несе золоті яйця* [29; 32] зі значенням «знищити джерело свого добробуту; підрубати сук, на якому сам сидиш». Ці два фразеологізма співпадають за значенням, стилістичною спрямованістю і

близькі за образністю, їх граматична структура співпадає, але дещо розбігаються лексичним складом. Сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінна конотація зіставлюваних фразеологічних одиниць оприділяються однаковим набором семантичних ознак. Два фразеологізма належать до міжстильових одиниць, мають негативну оцінну конотацію. І в англійській, і в українській мовах однакова їх структурно-граматична організація: обидві фразеологічні одиниці відносяться до класу дієслівних фразеологічних одиниць [1, с. 99]. Компоненти, які відрізняються «goose» і «курка», але мають спільне значення «свійська птиця». В англійській фразеологічній одиниці вжитий орнітонім *goose*, що перекладається як *гуска*. А в українській фразеологічній одиниці вжито орнітонім *курка*. *Silly as a goose* [40] – *дурний, як курка* [38]. Ці два фразеологізма збігаються за значенням, стилістичною спрямованістю і близькі за образністю, їх граматична структура співпадає, але дещо розбігаються лексичним складом. Сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінна конотація зіставлюваних фразеологічних одиниць оприділяються однаковим набором семантичних ознак. Два фразеологізма належать до міжстильових одиниць, мають негативну оціночну конотацію. І в англійській, і в українській мовах однакова їх структурно-граматична організація: обидві фразеологічні одиниці відносяться до класу субстантивних фразеологічних одиниць. Компоненти, які відрізняються «goose» і «курка», але мають спільне значення «свійська птиця». В англійській фразеологічній одиниці вжитий орнітонім *goose*, що перекладається як *гуска*. А в українській фразеологічній одиниці вжито орнітонім *курка*. *Don't count your chickens before they are hatched* [29] – *Курчат восени рахують* [40]. В останньому випадку використовується антонімічний переклад, тобто передача негативного значення за допомогою ствердної конструкції. Можливі, звичайно, і випадки, коли позитивне значення передається за допомогою негативної конструкції. Ще наведемо приклади українських еквівалентів англійських прислів'їв, які

збігаються з ними за значеннями, за стилістичною спрямованістю, але різні за образністю: *краще синиця в руках, ніж журавель у небі* – *bird in hand is worth two in bush* [41]; *one chick keeps a hen busy* – і одне курча багато клопоту квочці доставляє [41]; *one swallow does not make summer* – одна ластівка весни не робить [40]. Таким чином, фразеологічні одиниці другої підгрупи часткових еквівалентів мають однакові сигніфікативно-денотативне значення, суб'єктивно-оцінну конотацію, функціонально-стилістичну і емоційно-експресивну конотацію, структурно-граматичну організацію, але відрізняються одним компонентом суміжної семантики при наявності також варіюючих компонентів (приблизна схожість), що не впливає на всі інші аспекти загального фразеологічного значення. Отже можна говорити про збіги в плані змісту при деяких розбіжностях в плані вираження.

До **третьої підгрупи** часткових фразеологічних еквівалентів належать ФО англійської і української мов, які мають певні морфологічні відмінності у вживанні прийменника, числа, іменника і т. ін. [1, с. 102]. Наприклад фразеологізми *every bird likes its own nest* і *кожній пташці своє гніздо миле* [39] мають спільне сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінну конотацію. Ці дві фразеологічні одиниці являються міжстильовими. З точки зору структурно-граматичної організації являються дієслівними, з різною структурою. В англійському фразеологізмі вживається дієслово «to like» – *likes it's own nest*, а в українській фразеологічній одиниці дієслово упущене, але вживається прикметник «милий» – *гніздо миле*. Тобто в даних фразеологізмах спостерігаються часткові зміни в компонентному складі. *Let the cock crow or not, the day will come* – Заспіває півень чи ні, день настане всеодно [22]. Фразеологічні одиниці англійської та української мов, які належать до третьої підгрупи фразеологічних еквівалентів, мають загальне сигніфікативно-денотативне значення, суб'єктивно-оцінну, функціонально-стилістичну і емоційно-експресивну конотацію, певні відмінності у структурно-граматичній організації і однаковий, або з незначними

розбіжностями, компонентний склад, тобто повний збіг в плані змісту і часткові відмінності в плані вираження [1, с. 112-116]. Таким чином, часткова фразеологічна еквівалентність характеризується певними розбіжностями лише в плані вираження фразеологічних одиниць англійської та української мов, а зміст їхній співпадає.

3.2. Англо-українські фразеологічні аналоги

До міжмовних фразеологічних аналогів належать фразеологічні одиниці, які виражають однакове або близьке значення, але характеризуються цілковитою відмінністю або приблизною схожістю внутрішньої форми. Для фразеологічних аналогів характерний збіг сигніфікативно-денотативного значення і суб'єктивно-оціночної конотації [1, с. 106].

За ступенем збігу і розбіжності міжмовних фразеологічних аналогів можна виокремити:

1. Фразеологічні аналоги з приблизною схожістю структурно-граматичної організації і однією однаковою лексемою в компонентному складі. Приблизна подібність структурно-граматичної організації означає належність фразеологізмів до одного класу (зі структурою словосполучення, речення, дієслівних, субстантивних і т. ін.) незалежно від структури. Наприклад фразеологічні одиниці *busy as a hen with one chicken* і *носитись, як курка з яйцем* [22] мають загальне сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінну конотацію. Обидва фразеологізма належать до міжстильових одиниць, мають в основі яскравий живописний образ. З точки зору структурно-граматичної організації вони однакові: англійський фразеологізм *busy as a hen with one chicken* є ад'єктивним так як і українська фразеологічна одиниця *носитись, як курка з яйцем*. В компонентному складі мають одну спільну лексему «hen» і «курка». Фразеологізми *word have wings and cannot be recalled* – *слово не горобець, вилетить, не спіймаєш* [22] із

значенням «перед тим, як щось сказати, добре подумай» подібні за сигніфікативно-денотативним значенням. У них однакова суб'єктивно-оцінювальна конотація (інтегральна сема негативної оцінки). Функціонально-стилістична конотація у англійської і української фразеологічних одиниць однакова – обидві відносяться до міжстильових одиниць, у них збігається експресивна конотація, співпадають компоненти «word» і «слово». Ці два фразеологізми належать до класу дієслівних фразеологічних одиниць з різною структурою. *To live like fighting cock* [30] (досл.-жити, як бойовий півень) і *добре жити, насвистуючи* [23] із значенням «жити в розкошах» подібні в сигніфікативно-денотативному значенні. У них однакова суб'єктивно-оцінна конотація (інтегральна сема позитивної оцінки), наявність спільної семи «хороше життя». Функціонально-стилістична конотація у англійської і української фразеологічних одиниць однакова – обидві відносяться до міжстильових одиниць, у них співпадає експресивна конотація, співпадають компоненти «to live» і «жити». Ці два фразеологізми відносяться до класу дієслівних фразеологічних одиниць з різною структурою. До цієї ж групи належать фразеологізми: *Bird in hand is worth two in bush* [22] і *краще синиця в руках, ніж журавель у небі* із значенням «треба цінувати те, що маєш» [34]; *One can tell a bird by its flight – птаха по польоту впізнають* [44]; *As bare as a bird's tail* [29] – *бідний, як церковна миша* [34]; *The early bird catches the worm* [22] – *хто рано встає, тому Бог дає* [40]; *Take to something like a duck to water* [36] – *почувати себе, як риба у воді* [38]. Кількість фразеологічних аналогів першої групи незначна. Функціонально-стилістична конотація у таких фразеологічних одиниць може або повністю збігатися (одного стилю), або повністю відрізнятись (різностильові фразеологічні одиниці). Цілковитий збіг інтегральних семантичних ознак тягне за собою повний цілковитий збіг суб'єктивно-оцінної конотації і повну або близьку подібність (відмінність в наборі деяких диференційних сем) сигніфікативно-денотативного значення.

2. Фразеологічні аналоги з приблизною схожістю структурно-граматичної організації і різним компонентним складом. Таким чином відмінність фразеологічних одиниць другої групи від аналогів першої групи заключається в повній розбіжності компонентного складу фразеологізмів, що може призвести в більшості випадків лише до приблизної схожості емоційно-експресивної конотації. В результаті, до другої групи аналогів в двох порівнюваних мовах відносяться фразеологічні одиниці з однаковими або з незначними відхиленнями (близька схожість) сигніфікативно-денотативним значенням, що в свою чергу тягне за собою однакову суб'єктивно-оцінювальну конотацію. Функціонально-стилістична конотація може або повністю співпадати, або відрізнятись, емоційно-експресивна – або повністю співпадати, або характеризуватись приблизною схожістю (в результаті однакової суб'єктивно-оцінної конотації). Структурно-граматична організація подібних аналогів характеризується приблизною схожістю, а компонентний склад повністю не співпадає. Ця група фразеологічних аналогів являється найчисельнішою в групі аналогів. Наприклад фразеологічні одиниці *wise old bird* [23] – «розумна, досвідчена людина» і *стріляний горобець* в значенні «людина, яка багато бачила, зазнала у своєму житті». Ці дві фразеологічні одиниці близькі по значенню, виражають спільне сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінну конотацію, а також мають однакову функціонально-стилістичну конотацію (міжстильові фразеологічні одиниці) і емоційно-експресивну конотацію (позитивна емоційна оцінка). Належать до класу субстантивних фразеологічних одиниць. Компонентний склад різний. Фразеологічні одиниці *to kill two birds with one stone* [22] – «реалізація двох цілей однією дією «та вбити двох зайців одним пострілом [40] – «одразу виконати два важливих діла». Структурно-граматична організація цих двох фразеологічних одиниць приблизно схожа, відносяться до дієслівних фразеологічних одиниць. При вираженні спільного сигніфікативно-денотативного значення і суб'єктивно-

оцінної конотації, мають також однакову функціонально-стилістичну конотацію (міжстильові фразеологічні одиниці) і емоційно-експресивну конотацію (позитивна емоційна оцінка). Компонентний склад різний. Наведемо ще кілька прикладів, які можна віднести до цієї групи фразеологічних аналогів: *It is an ill bird that fouls its own nest* [40] – *Дурна та птаха, якій своє гніздо не миле*. В українській відповідник – *погана та пташка, якій своє гніздо не миле, добра птиця свого гнізда не каляє* [40], Фразеологічна одиниця *Don't count your chickens before they are hatched* з дослівним перекладом – *не рахуй курчат, поки не вилупились* (досл.) та український відповідник *не кажи «гон», поки не перескочили* в значенні «не роби поспішних виноків» [22]; *a plucked pigeon* – «обібраний простак», український відповідник – *обдерта лупка* [40]; *don't set the fox to keep your geese* – *не дозволяй лису стерегти своїх гусей* [22]; *to cock one's eye* – підморгувати [40]; *cock of the loft* – хазяїн становища [39]; *play the peacock* – *задирати носа* [39]; *A little bird told me* – *Маленька пташечка розказала мені* (в англійській) має відповідник в українській мові – *Сорока на хвості принесла новини* [44]; *To stand gapping* – «рахувати галок», «ловити гав», «роззява», що означає – «бути розсіяним, неуважним» [44].

3. Фразеологічні аналоги з різною структурно-граматичною організацією і різним компонентним складом. В цілому фразеологічні одиниці-аналоги третьої групи можуть співпадати або мати близьку схожість сигніфікативно-денотативного значення, співпадати в суб'єктивно-оцінній конотації, характеризуватись або цілковитою схожістю, або відмінністю функціонально-стилістичної конотації (відноситись до одного і того ж, або до різних стилів), співпадати або мати приблизну схожість емоційно-експресивної конотації (вплив, з однієї сторони, однакової конотації, а з другої – різного компонентного складу), відрізнятись в структурно-граматичній організації (відноситись до різних класів фразеологічних одиниць) і по компонентному складу.

Розглянемо співвідношення компонентів фразеологічних одиниць третьої групи на прикладах. Українська фразеологічна одиниця – *мокра курка* в значенні «безвільна, безхарактерна людина» [34] та англійська фразеологічна одиниця *he (it) has no guts (in him, in it)* – «(він)...безхарактерна людина» [40]. Ці дві фразеологічні одиниці збігаються за своїм сигніфікативно-денотативним значенням і суб'єктивно-оцінною конотацією. Відрізняючись між собою у функціонально-стилістичній конотації (англійська фразеологічна одиниця являється просторічно-розмовною, а українська – міжстильовою), вони збігаються за емоційно-експресивною конотацією (іронічні фразеологічні одиниці). Але англійська належить до фразеологізмів зі структурою речення, а українська – до класу субстантивних фразеологічних одиниць. Наведемо ще кілька прикладів, які належать до третьої групи фразеологічних одиниць – аналогів. Наприклад фразеологічні одиниці *an empty hand is no lure for a hawk* [40] – *пуста рука яструба не привабить* із значенням «не отримаєш нічого, не давши нічого взамін» і український аналог – *суха ложка рот дере* в значенні «якщо не задобрити когось, не привернути до себе, то і не досягнеш бажаного» [22]. Ці дві фразеологічні одиниці мають близьку схожість сигніфікативно-денотативного значення, співпадає і оцінний компонент. Обидва фразеологізма відносяться до міжстильових одиниць, співпадає їх емоційно-експресивна конотація (несхвальна). Але англійський фразеологізм належить до класу зі структурою речення, а український фразеологізм належить до дієслівних. Повністю відмінний і компонентний склад цих фразеологічних одиниць. *Curses like chickens come home to roost* [40], – «все погане зроблене і сказане завжди повертається». В українській мові аналог: *не руй іншому яму – сам в неї впадеш* – в значенні – «хто іншим лиха бажає, то й і сам його має, чого сам собі не зичиш, того і другому не жадай» [40]. *Each bird loves to hear himself sing* – *гречана каша сама себе хвалить* [40]; *Birds feather flock together* – пташки одного оперення збираються разом. В українській мові аналог –

рибалка рибалку бачить здалеку [40]; *Birds of a feather* [27] – «один одного варті», ще може позначати цей фразеологізм в англійській мові дружню компанію. В українській мові аналог – *із одного міста ліплени, одного поля ягідка*, що означає – люди одного складу [44]. *Geese with geese and women with women* – досл. *Гуси з гусями, а жінки з жінками*, в значенні: «не слід сунутися в чуже товариство» [41]. Український відповідник: *знайся кінь з конем, а віл з волом* [24]. *You cannot prevent the birds of sadness from flying over your head, but you can prevent them from nesting in your hair* [27], – «не слід надмірно віддаватися переживанням і турботам», український аналог – *зав'яжи горе мотузкою* [22]. *That cock won't fight* – цей номер не пройде [41]. Повне розходження структурно-граматичної організації фразеологічних аналогів третьої групи обумовлюється національною специфікою образності в двох мовах, які відносяться до різних груп індоєвропейської системи. Дана група в кількісному відношенні знаходиться на другому місці після другої групи фразеологічних аналогів. Крім виділених фразеологічних аналогів, в зіставлюваних мовах є фразеологічні одиниці, які не відносяться ні до повних ні до часткових фразеологічних еквівалентів, ні до фразеологізмів, що не мають відповідників в іншій мові. Їх можна виділити в спеціальну групу і назвати частковими аналогами: це фразеологічні одиниці, які мають приблизну приблизну схожість в значенні, різний компонентний склад і різну структурно-граматичну організацію, або таку, яка характеризується приблизною схожістю. Наведемо приклади. Англійська фразеологічна одиниця *if the sky falls, we shall catch larks* – досл. *Якщо небо впаде, будемо ловити жайворонків*, в значенні «треба оптимістичніше дивитися на речі» [27]. В українській мові є частковий аналог: *немає лиха без добра* в значенні «навіть в поганому можна знайти хороше» [41]. Повністю відрізняються компонентним складом і маючи зовсім різну структурно-граматичну організацію: англійська фразеологічна одиниця відноситься до фразеологізмів зі структурою речення, українська – до

дієслівних. Функціонально-стилістична конотація у них співпадає: обидва фразеологізма належать до міжстильових фразеологічних одиниць. У них спільна сема – «оптимізм, позитивне відношення до життя», збігаються по своїй оцінній конотації, емоційно-експресивній конотації (позитивне фразеологічне значення). Ці англійська і українська фразеологічні одиниці вступають у відношення часткової аналогії.

Наведемо ще приклади часткової аналогії: *Each bird loves to hear himself sing* – досл. *Кожна пташка любить свій спів*. В українській мові аналог – *кожна жаба своє болото хвалить* [23]. *Fine feathers make fine birds* [28] – досл. *Гарне пір'я – гарна пташка* в значенні «одяг прикрашає людину», в українській мові є аналог – *в здоровому тілі здоровий дух* [24].

Отже, часткові фразеологічні аналоги характеризуються приблизною схожістю сигніфікативно-денотативного значення, однаковою оцінністю, однаковою або різною функціонально-стилістичною конотацією, схожою абоприблизно схожою емоційно-експресивною конотацією, різною або із значними відхиленнями структурно-граматичною організацією і різним компонентним складом. В результаті таких значних розбіжностей в значенні, такі фразеологічні одиниці можна лише умовно віднести до класу фразеологічних аналогів [1, с. 115].

3.3. Безеквівалентні фразеологічні одиниці

Національна своєрідність фразеології прослідковується при вивченні будь-якого її аспекту, але найбільш яскраво вона проявляється на семантичному рівні. Виділення безеквівалентних фразеологічних одиниць в англійській та українській мовах і розгляд способів їх перекладу відбувається в основному на семантичному рівні: в них відображаються особливості психології, способу мислення, специфічні умови розвитку матеріального та духовного життя носіїв мови [1, с. 116].

Безеквівалентними фразеологізмами вважаються фразеологічні одиниці англійської чи української мови, які не мають відповідників у фразеологічній системі іншої мови. Їх можна розділити на наступні три групи: 1) Фразеологічні одиниці мови-джерела, семантику яких можна передати на мові-рецепторі лише за допомогою словосполучень, розгорнутих описів. Наприклад: *for the birds* – безглуздо, даремно, небажано, тривіально, марно; тільки для легковірних людей [27]; *flip/give somebody the bird* – зробити дуже невічливий знак, піднімаючи середній палець до когось для того, щоб показати свій гнів на цю людину [27]; *Як сліпа курка до зерна* – отримати щось легко, без особливих зусиль [40]; *Печені голуби нікому до рота не падають* – щоб добре мати, треба працювати [41]; *Краще битися орлом, ніж жити зайцем* – краще гідно вмерти, ніж жити [41]. Дана група являється досить численною. Підбір перекладацьких еквівалентів фразеологічних одиниць цієї групи найбільш доцільно проводити способами калькування і дискриптивно. При цьому слід враховувати, що в основі такого підбору лежить необхідність дотримання норм мови-рецептора. Ступінь розкриття явища, яке описується за допомогою калькування в значній мірі залежить від того, наскільки фразеологічні одиниці мови-джерела відображають суть даного явища. Фразеологічні одиниці мови-джерела калькуються дослівно і організуються у фразу у відповідності з нормами мови-рецептора. Наприклад: *birds in their little nests agree* [22] – пташки живуть в своїх гніздечках мирно, в значенні: «Люди, які живуть разом, повинні намагатися мирно уживатись (Зазвичай використовується для наставляння дітей не воювати один з одним.)». В українській мові не виявлено відповідника; *what's sauce for the goose is sauce for the gander* – досл. *Що соус для гуски, то й соус і для гусака* в значенні «що одному добре, то і іншим підійде». В українській мові немає аналога для цього фразеологізму [22]; *go to bed with the lamb and rise with the lark* – досл. *Лягай спати з ягням, а вставай з жайворонком* в значенні «рано лягай, рано вставай». В українській немає аналога [22]; *feather*

by feather the goose is plucked – досл. *Пір'інка за пір'іною – і гуска обципана*, в значенні «поступово робиться робота». В українській мові відсутній відповідник [22]; *Every mother thinks her own gosling a swan* – досл. *Кожна мама вважає своє гусеня лебедем*; *the black crow thinks her own birds white* [41] – досл. *Кожній вороні своє пташеня білим здається*, в значенні «для матері її дитя завжди наймиліше». В українській мові немає аналога. При такому способі перекладу зберігаються сигніфікативно-денотативне значення, суб'єктивно-оцінна конотація, структурно-граматична організація і компонентний склад, функціонально-стилістична конотація і емоційно-експресивна конотація лишаються в основному незмінними, хоча фразеологічна калька іноді складає враження алегоричності в мові перекладу, так як образ являється хоч і зрозумілим, прийнятним для носіїв мови перекладу, але незвичним. Дескриптивний переклад заключається у відтворенні фразеологічних одиниць описово, вільними конструкціями, словосполученнями. Його перевагою являється більш повніше розкриття суті явища, що описується. Однак дескриптивний переклад здатний повністю відтворити лише сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінну конотацію. Не завжди може бути передана функціонально-стилістична і емоційно-експресивна конотація, так як часто переклад фразеологічних одиниць відтворюються стилістично нейтральним словосполученням. Як правило, в дескриптивному перекладі розширюється компонентний склад, відбуваються значні зміни в структурно-граматичній організації. Наприклад: *shoot the sitting pheasant* – фразеологізм підкреслює таку рису людини, як підлість [41]; *steal a goose and give the giblets in alms* – фразеологічна одиниця висвітлює таку рису людини, як скупість [41]; *have sand in one's crow* – бути рішучою, мужньою людиною [31]; *can't say boo (bo, boh) to a goose* – фразеологізм висвітлює таку рису людини як сором'язливість [29]; *so safe as a bird in a bush* – бути в безпеці [32]; *have sand in one's crow* – бути рішучою, мужньою людиною [29]; *shoot at a pigeon and kill a crow* –

фразеологізм підкреслює таку рису людини як лицемірство [29]: *strut (swell) like a turkey-cock* – позначає такі риси людини як зарозумілість, зазнайство [29]. В кількісному відношенні дескриптивний переклад являється найбільш продуктивним для досліджуваних фразеологічних одиниць.

2) Фразеологічні одиниці мови-джерела, які мають семантичні відповідності в мові-рецепторв у вигляді окремої лексеми (монолексеми) або набору окремих лексем. Відповідно для даної групи фразеологічних одиниць характерний лексичний спосіб перекладу. Наприклад: *lame duck* – невдаха [27]; *old cock* – друг [29]; *a cock of a different hackle* – зовсім інший супротивник [32]; *cock of the loft* – господар становища [29]; *play the peacock* – задирати носа, запишатися [27]. В цьому випадку між фразеологічними одиницями мови-джерела і лексемами мови-рецептора спостерігається повна невідповідність плану вираження, може також змінитися функціонально-стилістична конотація. Переданим виявляється лише сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінна конотація і частково емоційно-експресивна конотація. Достатня кількість безеквівалентних фразеологічних одиниць другої групи дала можливість виявити співвідношення всіх компонентів плану вираження і плану змісту при лексичному способі перекладу.

3) До третьої, або змішаної групи належать фразеологічні одиниці мови-джерела, семантика яких може бути передана як за допомогою окремих лексем, так і за допомогою словосполучень, розгорнутих описів. Наприклад: *strut like a peacock* – гнути кирпу, чванитися, запишатися, загордитися [40]; *to stand gapping* – «рахувати галок», «ловити гав», «роззява», бути розсіяним, неуважним [44].

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши 220 фразеологізмів із компонентом-орнітонімом в українській та англійській мовах, ми дійшли висновку, що фразеологічні одиниці можна розділити на групи: 1) повністю еквівалентні фразеологічні одиниці; 2) частково еквівалентні фразеологічні одиниці; 3) фразеологічні аналоги; 4) безеквівалентні фразеологічні одиниці.

Ступінь збігу міжмовних фразеологічних еквівалентів може проявлятися: 1) у повній еквівалентності, тобто повній співвідносності плану вираження і плану змісту фразеологічних одиниць (напр. фразеологічні одиниці *dove of peace* і *голуб миру* вступають у відношення повної еквівалентності, збігаючись по сигніфікативно-денотативному значенню, позитивній оціночній конотації, емоційно-експресивній конотації («піднесена» емоційна конотація);

2) у частковій еквівалентності, яка характеризується незначними відмінностями в плані вираження фразеологічних одиниць тотожної семантики. Серед часткових еквівалентів в свою чергу можна виділити 3 підгрупи:

До першої підгрупи відносяться фразеологічні одиниці англійської та української мов, які відрізняються лише одним компонентом суміжної семантики (напр. фразеологічні одиниці *like water of a duck's back* – «дарма, байдуже, нічого не діє на когось, вийти сухим з води» і *як з гуся вода.*);

До другої підгрупи часткових фразеологічних еквівалентів в англійській та українській мовах відносяться фразеологічні одиниці, які відрізняються одним компонентом суміжної (несуміжної) семантики при наявності варіюючих компонентів. (напр. Англійський фразеологізм *hawk will not pick out hawks' eyes* вступає у відношення часткової еквівалентності з українським фразеологізмом *ворон ворону ока не виклює.*). До третьої підгрупи часткових фразеологічних еквівалентів відносяться ФО англійської і української мов,

які мають певні морфологічні відмінності у вживанні прийменника, числа, іменника і т. ін. (Наприклад фразеологізми *every bird likes its own nest* і *кожній пташці своє гніздо миле*. Ці дві фразеологічні одиниці являються міжстильовими. З точки зору структурно-граматичної організації являються дієслівними, з різною структурою. В англійському фразеологізмі вживається дієслово «to like» – *likes it's own nest*, а в українській фразеологічній одиниці дієслово упущене, але вживається прикметник «милий» – *гніздо миле*. Тобто в цих фразеологізмах спостерігаються часткові зміни в компонентному складі). Група фразеологічних аналогів характеризується збігом сигніфікативно-денотативного значення і суб'єктивно-оціночної конотації.

За ступенем збігу і відмінності міжмовних фразеологічних аналогів ми виокремили 3 групи:

1. Фразеологічні аналоги з приблизною схожістю структурно-граматичної організації і однією однаковою лексемою в компонентному складі, напр. *to live like fighting cock* (досл. жити, як бойовий півень) і *добре жити, насвистуючи* із значенням «жити в розкошах» подібні в сигніфікативно-денотативному значенні. У них однакова суб'єктивно-оцінна конотація (інтегральна сема позитивної оцінки), наявність спільної семи «хороше життя». Функціонально-стилістична конотація у англійської і української фразеологічних одиниць однакова – обидві відносяться до міжстильових одиниць, у них співпадає експресивна конотація, співпадають компоненти «to live» і «жити». Ці два фразеологізми відносяться до класу дієслівних фразеологічних одиниць з різною структурою.

2. Фразеологічні аналоги з приблизною схожістю структурно-граматичної організації і різним компонентним складом. Напр. фразеологічні одиниці *wise old bird* – «розумна, досвідчена людина» і *стріляний горобець* в значенні «людина, яка багато бачила, зазнала у своєму житті». Ці дві фразеологічні одиниці близькі по значенню, виражають спільне сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінну конотацію, а

також мають однакову функціонально-стилістичну конотацію (міжстильові фразеологічні одиниці) і емоційно-експресивну конотацію (позитивна емоційна оцінка). Належать до класу субстантивних фразеологічних одиниць. Компонентний склад різний.

3. Фразеологічні аналоги з різною структурно-граматичною організацією і різним компонентним складом, напр *an empty hand is no lure for a hawk* – значенням «не отримаєш нічого, не давши нічого взамін» і український аналог – *суха ложка рот дере* в значенні «якщо не задобрити когось, не привернути до себе, то і не досягнеш бажаного. Ці дві фразеологічні одиниці мають близьку схожість сигніфікативно-денотативного значення, співпадає і оцінний компонент. Обидва фразеологізма відносяться до міжстильових одиниць, співпадає їх емоційно-експресивна конотація (несхвальна). Але англійський фразеологізм відноситься до класу зі структурою речення, а український фразеологізм належить до дієслівних. Повністю відмінний і компонентний склад цих фразеологічних одиниць.

Безеквівалентними фразеологізмами вважаються фразеологічні одиниці англійської чи української мови, які не мають відповідників у фразеологічній системі іншої мови. Їх можна розділити на наступні три групи:

1. Фразеологічні одиниці мови-джерела, семантику яких можна передати на мові-рецепторі лише за допомогою словосполучень, розгорнутих описів. Наприклад *for the birds* – безглуздо, даремно, небажано, тривіально, марно; тільки для легковірних людей.

2. Фразеологічні одиниці мови-джерела, які мають семантичні відповідності в мові-рецепторі у вигляді окремої лексеми (монолексеми) або набору окремих лексем. Відповідно для даної групи фразеологічних одиниць характерний лексичний спосіб перекладу. Наприклад: *old cock* – друг; *lame duck* – невдаха.

3. До третьої, або змішаної групи відносяться фразеологічні одиниці мови-джерела, семантика яких може бути передана як за допомогою окремих лексем, так і за допомогою словосполучень, розгорнутих описів: наприклад: *to stand gapping* – «рахувати галок», «ловити гав», «роззява», бути розсіяним, неуважним.

ВИСНОВКИ

Здійснивши зіставний та етимологічний аналіз орнітонімів в українській та англійській мовах, провівши контрастивний аналіз орнітонімних композит в українській та англійській мовах з когнітивно-ономасіологічним підходом, а також дослідивши фразеологізми з компонентом-орнітонімом у порівнюваних мовах, ми дійшли наступних висновків.

Отже, в результаті зіставного аналізу орнітонімів в українській та англійській мовах, було виявлено основні ознаки, покладені в основу найменування птахів в українській та англійській мовах. Таким чином встановлено, що вирішальну роль у формуванні назв птахів у двох мовах відіграють такі ознаки: місця розповсюдження птаха, темпоральна ознака, особливості їжі, зовнішність, поведінка, спів, звук крил в польоті, зв'язок із міфами. Через внутрішню форму (ВФ) слів визначено ті ознаки, на основі яких створена певна назва, тобто її мотивованість. За внутрішньою формою встановлено як спільні так і розбіжні риси слів-відповідників української та англійської мов.

Мотиваційні ознаки в найменуваннях найчастіше пов'язані із зоровими та слуховими спостереженнями за птахами, тобто із забарвленням пір'я та звуками, що вони видають. Порівнюючи орнітоніми української та англійської мови, з'ясовано, що серед прикладів (206) і в українській, і в англійській мові найбільш численними виявилися такі, що мотивовані **зовнішньою ознакою** – 87 орнітонімних одиниць. Це пояснюється тим, що ця ознака насамперед привертає увагу людини й викликає відповідні уявлення про птаха. Також багато орнітонімів мотивовані й ознакою **спів птаха** – 32 одиниці, 20 із них є українськими орнітонімами. Звідси можна зробити висновок, що в українській мові ознака 'спів птаха' частіше використовується для утворення орнітонімів, порівняно з англійською. Можливо це пов'язується із особливою любов'ю українців до пісні, зокрема і

до співу птахів. Адже відомо, що у багатьох українських творах, віршах часто згадується про спів птахів, а це свідчить про те, що люди здавна цікавились птахами і їх співом. Інші ознаки рідше пов'язуються із найменуваннями птахів, але все ж вони використовуються, хоча й не так часто. Ознака **поведінка птаха** лягла в основу 25-ти аналізованих орнітонімних одиниць; **особливості їжі** – 19; **темпоральна ознака** – 7; **місця розповсюдження** – 6; **спосіб життя** – 4; із міфами пов'язано 2 орнітонімні одиниці.

Зустрічаються серед аналізованих орнітонімів випадки збігу у двох мовах асоціацій, покладених в основу найменування одного і того самого птаха. Виявлено 46 таких найменувань за п'ятьма основними ознаками: **ознака спів птаха; поведінка птаха; зовнішність птаха; особливості їжі; спосіб життя.**

Закономірним є і той факт, що з одним і тим же птахом в різних мовах виникають розбіжні асоціації, покладені в основу назв – 160 українських та англійських орнітонімних одиниць не співпадають у асоціаціях, що лягли в основу найменувань птахів.

Серед наведених прикладів виявлено випадки, коли в одній мові ВФ у слові є яскравою, що встановлюється за словниками, а в іншій – невстановленою, оскільки назви можуть бути через історичну віддаленість не внесеними до етимологічних словників. Етимологію 22-х орнітонімів із 206-ти досліджуваних або не фіксують лексико-семантичні джерела, або вона є досить розмитою. Серед назв з яскравою, тобто прозорою, етимологією численнішою є кількість англійських орнітонімів порівняно з українською.

Із недослідженою етимологією виявлено більше назв в англійській мові, ніж в українській.

Проведений контрастивний аналіз орнітонімних композит в українській та англійській мовах з когнітивно-ономасіологічним підходом виказує неоднорідну відповідність їхніх еквівалентів. Найбільш характерною є

часткова когнітивно-ономасіологічна відповідність, суть якої обумовлена вибором номінатора тотожних мотиваторів, що актуалізують одну спільну позицію у ментально-психонетичному комплексі. Найбільшу кількість серед досліджуваних орнітонімів складають частково еквівалентні орнітонімні одиниці. Повна відповідність, що є найменш численною, все ж таки підкреслює факт належності англійської та української мов до далекоспоріднених мов. Сам же характер відповідності обумовлений як процесами міжмовних контактів (запозичення, калькування тощо), так і актуалізацією спільної пізнавально-номінативної позиції щодо певних реалій об'єктивного світу.

Досліджуючи фразеологічні одиниці із компонентом-орнітонімом, ми дійшли висновку, що їх можна розділити на такі групи:

- 1) повністю еквівалентні фразеологічні одиниці;
- 2) частково еквівалентні фразеологічні одиниці;
- 3) фразеологічні аналоги;
- 4) безеквівалентні фразеологічні одиниці.

Аналіз 220-ти фразеологізмів з компонентом-орнітонімом, семантично орієнтований на людину, в українській та англійській мовах, виявив значну їх подібність як на структурно-граматичному, так і на семантичному рівнях. Не дивлячись на різну будову цих двох мов, а відповідно і різні способи вираження синтаксичних відношень між компонентами фразеологічних одиниць в англійській та українській мовах, виявлені відповідності структурних підкласів субстантивних, дієслівних та ад'єктивних фразеологізмів, що в свою чергу збільшує можливість знаходження еквівалентних та аналогічних відповідностей в двох мовах. Виділення повних та часткових фразеологічних еквівалентів та аналогів з урахуванням сигніфікативно-денотативного значення, суб'єктивно-оцінної, функціонально-стилістичної, емоційно-експресивної конотацій, структурно-граматичного та компонентного рівнів аналізу фразеологічного матеріалу

показує яскраву картину відповідностей англійських та українських фразеологічних одиниць, семантично орієнтованих на людину.

Безеквівалентні фразеологізми в обох мовах складають незначну частину із досліджених нами фразеологічних одиниць. Це дозволяє зробити висновок про спільність оточуючого світу, який вибірково відображає способи мислення людини, подібністю поведінки людей в однакових умовах. Це ж свідчить про концептуальну близькість української та англійської мовних картин світу.

Часткові фразеологічні еквіваленти з компонентом-орнітонімом складають найбільшу кількість серед досліджуваних. Безеквівалентні фразеологізми в обох мовах складають значну частину із досліджених нами фразеологічних одиниць. Це дозволяє зробити висновок про відмінність оточуючого світу, який вибірково відображає способи мислення людини, відмінність поведінки людей в однакових умовах. Це ж свідчить про концептуальну віддаленість української та англійської мовних картин світу.

Найбільш часто метафоризуються і використовуються у фразеології в українській мові слова птах і курка, в англійців – птах і півень. У семантиці переносного значення орнітоніма «птах» в українській і англійській мовах присутня узагальнююча сема «людина», яка і реалізується в їх пов'язаному фразеологічному значенні.

Таким чином, дослідження орнітонімів в зіставному аспекті в українській та англійській мовах визначило, що обране лексико-семантичне угруповання «назви птахів» посідає значне місце у мовному членуванні світу, відзначається певною кількістю одиниць та цікавим і своєрідним складом, що свідчить про виняткову важливість для людини цих назв та давнину формування цієї лексико-семантичної групи в історії мов.

Комплексний аналіз орнітонімів є благодатним джерелом виявлення спільного та відмінного у національному світобаченні українців і англійців, що відображене в їхніх мовних картинах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц (на материале фразеологических единиц, семантически ориентированных на человека в английском и русском языках) / Е.Ф. Арсентьева. – Изд-во Казанского университета, 1989. – 125 с.
2. Богуцька Г.І. Українські назви птахів / Г.І. Богуцька // Українська мова і література в школі. – 1982. – №3. – С. 73-76.
3. Бойко В.М. Слово птах в українській мові / В.М. Бойко // Культура слова. – К., 1986. – Вип. 31. – С. 26-27.
4. Булашев Г.О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях / Г.О. Булашев. – К. : Довіра, 1992. – 415 с.
5. Деменчук О.В. Колоративна композита в англійській мові: феномен чи закономірність? / О.В. Деменчук // Вісник Київського лінгв. ун-ту. Серія Філологія. – К.: КНЛУ. – 2001. – Т. 4. – № 1. – С. 170-182.
6. Кияк Т.Р. О «внутренней форме» лексических единиц / Т.Р. Кияк // Вопросы языкознания. – 1987. – № 3. – С. 58-68.
7. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 424 с. – (Альма-матер).
8. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е.С. Кубрякова. – М. : Изд-во РАН, 1997. – 330 с.
9. Купер Дж. Энциклопедия символов / Дж. Купер. – М. : Ассоциация Духовного единения «Золотой век», 1995. – 401 с.
10. Мамонтов А.С. Номинативные единицы-афоризмы (пословицы, поговорки) в аспекте сопоставительного лингвострановедения / А.С. Мамонтов // Вестник МГУ. – Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002. – № 2. – С. 88-97.
11. Полюжин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення / М.М. Полюжин. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 237 с.

12. Селиванова Е.А. Теоретические основы когнитивной ономазиологии // Вісник Черкаського ун-ту. – Вип. 11. – Черкаси: Вид-во ЧДУ. – 1999. – С. 3-9.

13. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология / Е.А. Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2000. – 248 с.

14. Селіванова О.О. Складне слово: мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов) / О.О. Селіванова. – Черкаси : Вид-во ЧДУ, 1996. – 297 с.

15. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава ; К. : Дозвілля, 2006. – 716 с.

16. Труфанов Г. Цікава орнітологія / Г. Труфанов. – К. : Веселка, 1983. – 150 с.

17. Фесенко Г.В. Анотований список українських наукових назв птахів фауни України / Г.В. Фесенко, А.А. Бокотей. – К. ; Львів : Укр. тов-во охорони птахів, 2000. – 416 с.

18. Ужченко Д.В. Проблеми дослідження української зоофразеології / Д.В. Ужченко // Вісник Луганського державного педагогічного інституту ім. Т.Г. Шевченка. – 1997. – № 2. – С. 105-107.

19. Языковая номинация. Общие вопросы / Под ред. Б.А. Серебренникова и А.А. Уфимцевой. – М. : Наука, 1977. – 359 с.

Електронний ресурс

20. Візнюк О.В. Теоретичні аспекти ономазіології як науки / О.В. Візнюк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/nvnu/filolog_mov/2010_9/R3/Viznyuk.pdf.

21. Википедия. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.

22. Зоонимы и фитонимы в английской и русской паремиологии в аспекте этнического менталитета [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=14132>.

23. Электронная библиотека. Національно-культурна специфіка назв птахів в українській та німецькій мовах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.lib.uaru.net/inode/4713.html>.

24. Казимир І. Асоціативно-термінальна мотивація назв птахів у сучасній українській мові. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvkhdu/2009_9/reports/304-307.pdf.

25. Когнітивно-ономасіологічний підхід до формування суфіксальних дериватів у студентському слензі США. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Rgf/2010_930/10rivsss.pdf.

26. Кутьева М.В. Национально-культурная специфика значений орнитонимов в русском и испанском языках: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филолог. наук. Москва. – 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rad.pfu.edu.ru:8080/tmp/avtoref4209.pdf>.

27. Лингвистика сигнификативно-денотативный компонент значения фразеологизмов-эвфемизмов английского и русского языков / Ю.С. Арсентьева. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philology-and-culture.kpfu.ru/?q=system/files/01_0.pdf.

28. Паремія як перекладацька проблема. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Philologia/33540.doc.html.

29. Пословицы и поговорки на английском языке. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sixthsense.ru/proverbs/>.

30. Птахи – найчисленніший клас хребетних у живій природі. Принципи номінації птахів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://pinchukfund.org/storage/students/works/2007.doc>.

31. Світ пернатих у назвах / В.М. Бойко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kulturamovy.org.ua/KM/pdfs/Magazine3016.pdf>.

32. Словарь пословиц и поговорок. Толкование старинных русских пословиц и поговорок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://slovarick.ru/1009/>.

33. Сталі вирази. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://stalivyrazy.org.ua/everyfile2.php?transfer=folders/er/raspolagatm.html>.

34. Стилiстичнi особливостi фразеологiчних одиниць зоонiмiв [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/92213649/3/§-II-3>.

35. Теорiя i практика викладання української мови як iноземної. 2009. – Вип. 4. – С. 90-102. Назви птахiв як об'єкт лiнгвокраїнознавства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/teoria_praktyka_ukr_mova/vyp_04_2009/14_dobrusynecj.pdf.

36. Труды по лингвистике. Ономазиологический аспект междиалектных различий в лексике природы. На примере наименований птиц. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://lingvo.asu.ru/golev/articles/z63.html>.

37. Трухiна О.В. Синтаксичнi й ономасiологiчнi особливостi англiйських складених ентонiмiв без'ядерного типу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/Nvnu/filolog/2007_4/12/8.pdf.

38. Українське товариство охорони птахiв. Систематичний список птахiв фауни України. За виданням: Г.В. Фесенко, А.А. Бокотей «Анотований список українських наукових назв птахiв фауни України», Київ-Львiв, 2002 р., 44 с.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://birdlife.org.ua/sp-list.htm>. – Заголовок з екрану.

39. Фразеологiзми як особливий вид лексики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/VDnabia/2009_5/73pisarenko.pdf.

40. Фразеологiчнi еквiваленти i аналоги як засоби вiдтворення ФО на позначення суб'єктивної оцiнки людини в українській та англiйській мовах.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1873/1/Phraseological%20equivalents.pdf>.

41. Чернишенко Н.М. Зіставний аналіз прирощених смислів багатозначних орнітонімів у англійській та німецькій мовах / Н.М. Чернишенко, Н.В. Фортуна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Filol/2012_13/15.pdf.

42. Animal Diversity Web. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://animaldiversity.ummz.umich.edu/site/index.html>.

43. Online енциклопедія Answers.Com. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.answers.com>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

44. *АРСФ* : Англо-русский фразеологический словарь / Под ред. А.В. Кунина. – М. : Русский язык, 1984. – 944 с.

45. *АУС* : Англо-український словник : У 2 т. / За ред. М.І. Балла. – К. : Освіта, 1996. – Т. 1-2.

46. *АУФС* : Англо-український фразеологічний словник. Баранцев К.Т. – 2-ге вид., випр. – К. : Т-во «Знання», 2005. – 1056 с.

47. *ВУАС* : Великий українсько-англійський словник / За ред. Є.Ф. Попова, М.І. Балла. – К. : Чумацький Шлях, 2001. – 643 с.

48. *ЕСУМ* : Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Під ред. О.С. Мельничука. – К. : Наук. думка, 1983. – Т. 1-5.

49. *СУМ* : Словник української мови : В 11 т. / За ред. Г.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1-11.

50. *ФСУМ* : Фразеологічний словник української мови. / Під ред. В.Д. Ужченка. – К. : Освіта, 1998. – 204 с.

51. *ФСУМІ* : Фразеологічний словник української мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://kovalenko.ucoz.ru/Frazeol_slovnyk_ukr_movy_Uzhchenky_1998_OCR.pdf.
52. *ЭСРЯ* : Этимологический словарь русского языка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://etymologydictionary.info/Этимологический_словарь_русского_языка.
53. *ЯБЭС* : Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.
54. *CDEE* : The Concise Dictionary of English Etymology / Ed. by T.F. Hoad. – N.Y. : Oxford University Press, 1993. – 552 p.
55. *CEOED* : The Compact Edition of the Oxford English Dictionary : In 2 vol. – L. : Book Club Associates, 1979. – V. 1-2.
56. *CIDE* : Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1995. – 1773 p.
57. *CDO* : Cambridge Dictionary Online. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british>.
58. *FDF* : The Free Dictionary by Farlex. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.thefreedictionary.com>.
59. *LDCE* : Longman Dictionary of Contemporary English. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ldceonline.com>.
60. *NWDEL* : New Webster's Dictionary of the English Language. – Delhi: Surjeet Publications, 1988. – 1824 p.
61. *OED* : Online etymology dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.etymonline.com>
62. *WDEL* : Webster's Dictionary of the English Language. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.webster-dictionary.net/definition>.